

A black and white portrait of Vojtěch Novotný, a middle-aged man with short, dark, wavy hair. He is looking slightly to the left of the camera with a serious expression. He is wearing a dark, high-collared jacket or sweater. The background is a plain, light-colored wall.

Vojtěch Novotný

Odvaha být církví

Josef Zvěřina v letech
1913–1967

Odvaha být církví

Josef Zvěřina v letech 1913–1967

doc. Vojtěch Novotný, Th.D.

Recenzovali:

doc. ThDr. Václav Ventura, Th.D.

PhDr. Jan Stříbrný

Text vznikl v rámci řešení grantového projektu GA ČR 401/08/1491.

Redakce Marie Bernardová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2013

© Vojtěch Novotný, 2013

ISBN 978-80-246-2432-7

ISBN 978-80-246-2452-5 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2014

<http://www.cupress.cuni.cz>

Deformitas Christi te format.

S. Augustinus, *Sermo* 27,6,6

(Ἡ ἀγάπη) οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ,
συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ

1 Κορ 13,6

Obsah

Úvod	11
1. Cesta ke kněžství (1913–1938)	26
1.1 Dětství	26
1.2 Gymnazijní studia	30
1.3 Studium a formace v Římě	34
1.4 Zvěřinova ohlédnutí za první republikou	44
2. Období druhé světové války (1938–1945)	48
2.1 Falknov	48
2.2 Pyšely	54
2.3 Plzeň	59
2.4 Praha	63
2.5 Zásmuky	68
2.6 Praha	76
2.6.1 Kněžské působení	76
2.6.2 Česká liga proti bolševismu	80
2.6.3 Přátelství s Růženou Vackovou	82
2.6.4 Účast v odboji	87
2.6.5 Sběr lidských těl	89
2.7 Zvěřinova ohlédnutí za válkou	90
2.8 Publikační činnost	93
3. Mezi totalitami (1945–1948)	99
3.1 Pražské povstání a vztah k Němcům	100
3.2 Přejídné období	106
3.3 Počátek působení na teologické fakultě	111
3.4 Teologie pozemských skutečností a zájem o marxismus	118

3.4.1 Znamení doby	118
3.4.2 Teologie pozemských skutečností	120
3.4.3 Studium marxismu	126
3.4.3 Politický profil	141
3.5 Další aktivity	147
3.6 Publikační činnost let 1945–1946	151
3.7 Stipendijní pobyt ve Francii	152
3.8 Disertace	155
3.9 Pastorační působení mezi vysokoškoláky	159
3.9.1 Česká liga akademická	159
3.9.2 Katolická akce	162
3.9.3 Tomislav Kolakovič	164
3.9.4 Pražské pojetí Katolické akce	169
3.9.5 Pastorage mezi umělci	173
3.9.6 Rodina	177
3.10 Studium catholicum	182
3.11 Publikační činnost v letech 1947–1948	185
4. Střet s proticírkevním režimem (1948–1952)	188
4.1 Dotečky totality	189
4.2 Doktorát a akademické působení	199
4.3 Otevřený střet	204
4.4 Služba v PTP	226
4.5 Zatčení	236
4.6 Vyšetřování	240
4.7 Příprava procesu	252
4.8 Soud	258
5. V područí bezpráví (1952–1965)	270
5.1 Mírov a Praha	271
5.2 Tábor L u Vykmanova	277
5.3 Leopoldov	290
5.4 Valdice	313
5.5 Zvěřinova ohlédnutí za vězením	335
5.6 Vědecká činnost v l. 1952–1965	344
6. (Ne)svoboden (1965–1967)	346
6.1 Civilní zaměstnání	346
6.2 Zapojení do místní církve	355
6.2.1 Postoj režimu k církvi v letech 1952–1962	355

6.2.2 Vztahy mezi Svatým stolcem a Československem	358
6.2.3 Osmělení věřících a recepce koncilu	364
6.2.4 Koncept církve dialogické	368
6.2.5 Působení propuštěných vězňů	394
6.2.6 Kontakty se zahraničím	398
6.3 Vědecká činnost	402
7. Vývoj Zvěřinovy reflexe do roku 1967	422
Přílohy	428
1. Homilie 1945–1950	428
1.1 Koncept kázání z 1. 5. 1945	428
1.2 Koncept kázání z 24. 1. 1946	430
1.3 Koncept kázání z 24. 5. 1945	431
1.4 Koncept kázání z 29. 6. 1945	432
1.5 Koncept kázání z 12. 7. 1945	434
1.6 Koncept kázání z 20. 7. 1945	435
1.7 Koncept kázání z 22. 7. 1945	437
1.8 Koncept kázání z 22. 8. 1945	439
1.9 Koncept kázání z 29. 12. 1945	441
1.10 Koncept kázání z 10. 1. 1946	443
1.11 Koncept kázání z 29. 3. 1946	445
1.12 Koncept kázání ze 7. 2. 1948	446
1.13 Koncept kázání ze 4. 11. 1949	447
1.14 Koncept kázání z 2. 3. 1950	448
1.15 Koncept kázání z 16. 3. 1950	449
1.16 Koncept kázání z [června] 1950	450
2. Studium catholicum – odbor výtvarného umění (19. 10. 1947)	451
3. Žádost Josefa Zvěřiny o zahájení habilitačního řízení (1. 10. 1969)	454
4. Posudek Růženy Vackové: <i>Výtvarné dílo jako znak</i> (26. 10. 1969)	456
5. Fotografie	460
Bibliografie prací Josefa Zvěřiny	467
1. Propria individuální, vydaná, datovaná	471
2. Propria individuální, nevydaná, datovaná	505
3. Propria kolektivní, vydaná, datovaná	506
4. Dubia	508
5. Překlady	508

Seznam zkratk	509
Seznam použité literatury	511
1. Archivní prameny	511
2. Publikované prameny a edice dokumentů	513
3. Periodika	518
4. Sekundární literatura	521
Jmenný rejstřík	580

Úvod

1. Josef Zvěřina je považován za jednu z nejvýznamnějších osobností katolické církve v českých zemích druhé poloviny 20. století a za jednoho z jejích největších teologů. Toto hodnocení lze nalézt nejenom ve vzpomínkách pamětníků, ale i v odborné literatuře, jež pojednává o dějinách české společnosti dané doby, zejména pak o dějinách církevních a o dějinách teologie.¹ Je-li ovšem takový soud pravdivý (a jako takový byl

-
- 1 Srov. např. JANDOUREK, Jan. *Halík Tomáš: ptal jsem se cest*. Praha: Portál, 2001, s. 57: „Zvěřina se stal symbolem úsilí o mravní a intelektuální obnovu českého katolictví, a to právem. Byl to zřejmě nejvýznamnější katolický teolog, kterého jsme v Čechách ve 20. století měli. Ale ještě víc než jeho dílo a jeho obrovská učitelská činnost znamenal jeho charakter, jeho statečnost a jasnozřivost, s níž nekompromisně ve všech dramatických okamžicích našich národních dějin po víc než půl století stál vždycky v první řadě těch, kterým šlo o dobrou věc.“ HALÍK, Tomáš. *Ten, který se za nás vydával: Příběh Josefa Zvěřiny, učitele teologie a občanské odvahy*. Dostupný z WWW: <http://www.halik.cz/clanky/josef_zverina.php> [2007-05-22]: „Život otce Zvěřiny se téměř kryje s dějinami československého státu: kdykoliv v těchto dějinách – ve společnosti, v církvi, v kultuře – se dělo něco podstatného, kdykoliv bylo třeba nasadit kůži, projevit odvahu, zastat se dobré věci a postavit se proti zlu, Zvěřina byl vždy u věci...“ BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: CDK, 2007, s. 261: „Pokud bychom hledali nějakou osobu nadanou všemi třemi typy autority [tj. autoritou přirozenou, legitimní a charismatickou] v domácí církvi, pak by to byl s největší pravděpodobností Josef Zvěřina, který se stal akceptovatelným nejen pro značný okruh lidí v církevním rámci, ale také pro osobnosti mimo církev, zvláště po podepsání Charty 77 a její obhajobě.“ RICCI, Francesco. In memoriam Josef Zvěřina (1913–1990). *Il Nuovo Areopago: rivista bimestrale di cultura* 1990, roč. 9, č. 3 (35), s. 9–10: „Je-li pravda, že Praha byla v posledních padesáti letech jevištěm výjevů nízkých i vznešených, Zvěřina byl jejich – jedněch i druhých – deuteragonistou, postavou, která se v řecké tragédii objevuje proto, aby zjevovala světla a stíny, pravdy a lži, slavné a ničemné skutky protagonisty, jež se postupně ukazují na scéně. Je tedy soudcem, nebo přesněji svědkem, hlasem volajícím, prorokem a někdy i martýrem. [...] V jakém smyslu Zvěřina byl a zůstává deuteragonistou českých – a protože českých, tedy i evropských – dějin druhé poloviny 20. století? V tomto století došlo v Evropě ke třem revolucím: komunistické, národněsocialistické a konzumní. V roce 1939, 1950, 1968 a 1989 se Praha stala středem dramatických událostí, které měly již ve svém bezprostředním průběhu

svými autory předložen), je znalost života a díla Josefa Zvěřiny jedním z nejdůležitějších stavebních kamenů dějin místní katolické církve v českých zemích druhé poloviny 20. století a její teologické reflexe. Zdálo by se proto oprávněně předpokládat, že se tato a podobná hodnocení nezakládají jenom na intenzivním dojmu, který vznikl v osobním setkání s Josefem Zvěřinou, nebo na tradované evidenci, nýbrž i na zevrubném poznání jeho života a díla. Osobní dojem či tradovaná evidence totiž sice mohou být pravdivé, z hlediska kritického poznání jsou ale nedostatečné, protože nedoložené ověřitelnými prameny a nezbytnou argumentací. Ve své obecnosti navíc konkrétní fakta a příčinné souvislosti pouze předpokládají, avšak nepředkládají.

2. Jaký je ale reálný stav vědomostí o této osobnosti?

Z hlediska životopisného je nejhodnotnějším pramenem jeho rozhovor s Marií Rút Křížkovou, který vznikl v letech 1986–1987 a vyšel v roce 1995 s názvem *Žít jako znamení: Rozhovory s Josefem Zvěřinou*.² K dispozici jsou i některé další autobiografické texty, rozhovory či zmínky.³ Poskytují základní rámec, do něž lze vkládat různá doplnění a upřesnění. Nutno k nim nicméně přistupovat s opatrností, protože obsahují řadu omylů, zaviněných nepřesnostmi ve Zvěřinových vzpomínkách. Dalším hodnotným, byť těžko ověřitelným pramenem jsou rozptýlená svědectví těch, kdo se s ním setkali. Biografické práce až na výjimky nepřinášejí nic podstatně nového a jenom v minimální míře vycházejí z archivního materiálu.⁴ Zcela pominout lze medailony, které jsou vesměs pouhým

evropský význam. A Zvěřina v nich byl ponořen (až po krk, jak se říká): nikoli jako intelektuál, který – au-dessus de la mêlée – hodlá řídit běh dějin v síle vlastní jistoty, že je držitelem jejich významu a že může usměrňovat jejich smysl, nýbrž jako běžný malý člověk, ponořený spolu s ostatními v melting pot dobrých a špatných, hloupých či podlých událostí, výhradně s jistotou víry v mrtvého a vzkříšeného Krista a s nevyčerpatelnou zásobou ironie [...]. Víra a ironie uschopňují při sdílení lidského údělu k pravé (ba jedině možné) „teologii dějin“. Lze tedy s naprostým přesvědčením tvrdit, že Josef Zvěřina byl jediným opravdovým teologem dějin našeho století. A lze to říci i přesto, že nikdo – nebo jen nemnozí – nečetl něco z jeho střízlivých teologických esejů.“

- 2 KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení: Rozhovory s Josefem Zvěřinou*. Praha: Zvon, 1995. Datace je uvedena v předmluvě Václava Vaško na s. 7.
- 3 Např. ZVĚŘINA, Josef. *La gioia di essere Chiesa*. Bologna: Edizioni CSEO, 1990, s. 12–18 (kap. La mia storia nella storia della mia terra boema); ZVĚŘINA, Josef – JANČAŘÍK, Michal. Rozhovor s P. Josefem Zvěřinou. *Velehrad: časopis pro křesťanský život* 1990, roč. 1 (2), č. 6, s. 15–18; ZVĚŘINA, Josef – BAUER, Jan. Humanismus je základem víry. *Náš domov: Příloha Zemědělských novin* 1990, 20. 4., roč. 46, č. přílohy 16, s. 1–2 přílohy. Další texty budou citovány v průběhu této práce.
- 4 Srov. např. MÁDR, Oto. Josef Zvěřina. *Teologické texty* 1990, roč. 1, č. 4, s. 160; ID. Teolog Josef Zvěřina. *Teologické texty* 1993, roč. 4, č. 3, s. 106–108; ONDOK, Josef Petr. Josef Zvěřina: člo-

opakováním obecně známých skutečností. Ucelená biografie, která by byla založena na studiu archivních materiálů a na heuristice Zvěřinových autobiografických textů i sekundární literatury, dosud neexistuje.

Co se bibliografie Zvěřinových prací týče, jediným relevantním podkladem je seznam, který sestavila Jolana Poláková pro publikaci *Pět cest k radosti*.⁵ Bibliografie je ve všech třech dosavadních vydáních (1995, 1997, 2003) nezměněna a opatřena dodatkem, že si nečiní nárok na úplnost. To platí jak z hlediska jednotlivých záznamů, tak i z hlediska jejich celkového množství: řada publikací chybí. Také kvalitní bibliografie je tedy zatím pouhé desideratum.

Pokud jde o Zvěřinovu reflexi, největší část studií se zatím soustředila na povšechnou charakteristiku Zvěřinovy stati *Odvaha být církví*, na jeho knihu *Teologie agapé* a na jeho eklesiologii,⁶ nověji též na jeho trinitologii a pneumatologii.⁷ Recenze nepřinášejí nic podstatnějšího. Nejrozsáhlejší

věk, kněz a muhl. *Universum: revue České křesťanské akademie* 2003, roč. 13, č. 2, s. 7–9; ID. *Muklovský Vatikán*. Brno: CDK, 2005, passim; STŘÍBRNÝ, Jan. Josef Zvěřina v PTP. *Universum: revue České křesťanské akademie* 2003, roč. 13, č. 2, s. 10–13; SROVNALOVÁ, Magdalena. *Josef Zvěřina – kněz a učitel. Tajné studium dogmatiky na Moravě v letech 1975–1990* (diplomová práce obhájena na ETF UK). Praha 2003; SROVNALOVÁ, Magdalena – STŘÍBRNÝ, Jan. Josef Zvěřina a speciál. studium teologie na Moravě. *Universum: revue České křesťanské akademie* 2005, roč. 13, speciál, s. 42–44; *Universum: revue České křesťanské akademie* 2005, roč. 13, č. 3, s. 36–40; SLAVÍČKOVÁ, Marta. *Josef Zvěřina jako katecheta dospělých* (diplomová práce obhájena na CMTF UP). Olomouc, 2004. Další texty budou citovány v průběhu této práce.

- 5 ZVĚŘINA Josef. *Pět cest k radosti: [Výbor z díla]*. Vybrala a uspořádala Jolana Poláková. 1. vydání. Praha: Zvon, 1995; 2. vydání. Praha: Zvon, 1997; 3. vydání. Praha: Vyšehrad, 2003. Bibliografie je ve 3. vydání na s. 248–258.

- 6 BUGEL, Walerian. Miłosz kluczem do teologii: o „Teologii Agapé“ ks. Josefa Zvěřiny. *Więź* 1993, č. 2, s. 127–136; KARFÍKOVÁ, Lenka. Česká katolická teologie v 80. letech: (K teologii agapé Josefa Zvěřiny). *Reflexe: časopis pro filosofii a teologii* 1994, č. 12, s. 11/1–8; DOLISTA, Josef. Charakteristika teologie Josefa Zvěřiny. *Aktuality: Magazín Setkání* 1994, roč. 5, č. 6, s. 31–32; ID. Charakteristika teologie Josefa Zvěřiny. In KARFÍKOVÁ, Lenka – KŘIŠŤAN, Alois – KUŘE, Josef (eds.), *„Život se tvoří z přítomné chvíle“: Česká katolická teologie po druhé světové válce*. Brno: CDK, 1998, s. 112–115; ID. Demokracie církve s odkazem na dílo Josefa Zvěřiny. *Universum: revue České křesťanské akademie* 2001, roč. 11, č. 6, s. 18–21; DOLISTA, Josef – MACHULA, Tomáš. Skepsis gegen alles von oben: theologische Suchbewegungen in der tschechischen Übergangsgesellschaft. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas theologia Cyrillo-Methodiana: theologica olomucensia* 2002, č. 3, s. 75–95; DOLISTA, Josef – MACHULA, Tomáš. Církev zápasící. *Teologické texty* 2003, roč. 14, č. 2, s. 52–55; PAVELKOVÁ, Martina. Teologická reflexe v nesvobodném Československu. In MACHULA, Tomáš – PAVELKOVÁ, Martina – ŠTĚCH, František (eds.), *Veritas liberabit vos: sborník k sedmdesátinám Karla Skalickeho*. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2004, s. 106–115; RYŠKOVÁ, Mireia. Eklesiologie Josefa Zvěřiny. In NOVOTNÝ, Vojtěch (ed.), *Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 168–176.

- 7 POSPÍŠIL, Ctirad Václav. Světla a stíny trinitologie a pneumatologie Josefa Zvěřiny. *Teologické*

studium věnovali Zvěřinovi polští autoři Cezary Andrzej Mizia a Łukasz Szendzielorz, jejichž díla – pomineme-li jiné jejich problematické aspekty – lze pokládat za paradigmatickou ukázkou metodologických nedostatků, jimiž dosavadní bádání trpělo: nedostatečný zřetel na diachronní aspekt Zvěřinovy tvorby a velmi omezené pramenné východisko.⁸ Jenom výjimečně bylo totiž zatím zdůrazněno, že se Zvěřinovo myšlení tematicky vyvíjelo: že v něm od roku 1968 došlo ke zřetelnému posunu od primárního zájmu o dějiny a teorii (filosofii a teologii) umění k teologii dogmatické⁹ a že se koncept teologie agapé objevil až v polovině 70. let. Citované studie se tak v podstatě věnují pouze závěrečnému období jeho reflexe, jež spadá do 70.–80. let 20. století. Nutno uzavřít, že ani reflexe Josefa Zvěřiny nebyla prozatím studována v náležité úplnosti.

3. Jsou-li tedy na jedné straně důvody k opodstatnění domněnce, že život a dílo Josefa Zvěřiny představuje jeden z úhelných kamenů dějin katolické církve a teologické reflexe v českých zemích 20. století, a je-li na druhé straně celková bilance jejich poznání relativně chudá, vyvstává s naléhavostí úkol zpracovat Zvěřinův životopis na základě základního výzkumu, sestavit co nejúplnější bibliografii jeho prací a uchopit diachronně hlavní témata jeho reflexe. Pouze takto komplexní přístup opravňuje naději, že Zvěřina bude nahlédnut ve správné a přiměřené perspektivě a že se z tohoto zorného úhlu vyjasní i cesty, jimiž trojsobní

texty 2011, roč. 22, č. 3, s. 117–127; ID. *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800–2010: tvůrnosti české katolické trojiční teologie a pneumatologie 1800–1989: komentovaná bibliografie 1800–2010*. [Brno]: L. Marek, c2011, s. 462–490.

- 8 MIZIA, Cezary Andrzej. *Znaczenie chrześcijańskiej agape dla prześladowanego kościoła według ks. Josefa Zvěřiny (1913–1990): studium pastoralne* (disertační práce obhájená na Instytut ekumeniczny – Katolickij uniwersytet lubelskij). Lublin, 2002; ID. *Metoda a východiska teologie agapé Josefa Zvěřiny*. *Studia theologica* 2002, roč. 4, č. 2, s. 19–28; ID. *Prorocy charakter teologii agape Josefa Zvěřiny*. In KLAUZA, Karol (ed.). *Więksi i mniejsi prorocy Europy Środkowo-Wschodniej XX wieku*. Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2003, s. 49–69; ID. *Význam Agapé pro pronásledovanou církev podle Josefa Zvěřiny*. Karviná: Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta, 2007; SZENDZIELORZ, Łukasz. *Teologie agapé jako metoda: Agapetologiczna struktura dzieła teologicznego Josefa Zvěřiny*. Katowice: Księgarnia św. Jacka, 2009; ID. *Myśl teologiczna Josefa Zvěřiny: „Teologia agapé” jako „teologia środka”*. *Ateneum Kaptanskie* 2002, č. 2–3, s. 281–290; ID. *Kobieta – Matka – siostra: Mariologiczne postawy teologii kobiety Josefa Zvěřiny*. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 2008, roč. 41, č. 1, s. 32–45; ID. *Teologické myšlení Josefa Zvěřiny: teologie agapé jako „teologie středu”*. *Teologické texty* 2013, roč. 24, č. 2, s. 68–72. Srov. BRODNIEWICZ, Joanna. „... ale největší je láska“ (1 Kor 13,13): Polské ohlasy na teologii Josefa Zvěřiny. *Teologické texty* 2013, roč. 24, č. 2, s. 73–79.
- 9 Srov. nicméně ONDOK, Josef Petr. *Cesta Josefa Zvěřiny od filozofie umění k teologii*. *Univerzum: revue České křesťanské akademie* 2003, roč. 13, č. 4, s. 30–32.

Bůh vedl za jeho života místní církev. A snad i to, „co Duch praví církvím“ dnes.

Toto vědomí provázelo genezi studie, jež je zde představována. Zájem o Josefa Zvěřinu, který se u mne probudil v souvislosti s jeho někdejšími působením na teologické fakultě,¹⁰ s jeho eklesiologií¹¹ a s ohledem na význam dějin teologie pro současnou místní církev,¹² mne vedl k tomu, že jsem si jej původně vybral jako téma disertační práce. Přípravné práce ale ukázaly, že má-li být Zvěřinova reflexe interpretována korektně, musí být lépe uchopena v historických souvislostech, takže je třeba nejprve zpracovat řadu jiných námětů – jakýchsi prolegomen. Tak vznikla disertace, která byla po úpravách zveřejněna ve dvou monografiích, v nichž je představen epistemologický statut dějin teologie a historické realie teologické reflexe v českých zemích druhé poloviny 20. století.¹³ S ohledáváním Zvěřinova historického a teologického kontextu souvisejí i některé další studie.¹⁴ Přímou jeho reflexi byly věnovány práce, v nichž šlo

-
- 10 NOVOTNÝ, Vojtěch. Josef Zvěřina a pražská teologická fakulta. *Teologické texty* 2003, roč. 14, č. 2, s. 78–79; ID. Josef Zvěřina, teologická fakulta a křesťanské umění. In ROYT, Jan – OTTOVÁ, Michaela – MUDRA, Aleš. *Regnum Bohemiae et Sacrum Romanum Imperium: Sborník k počtě Jiřího Kuthana: Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy*. České Budějovice: Nakladatelství Halama, 2005, s. 35–64.
- 11 NOVOTNÝ, Vojtěch. České teologie umírající církve 70. let 20. století. *Teologické texty* 2004, roč. 15, č. 1, s. 7–13; ID. Christologická založení teologií umírající církve. *Teologické texty* 2005, roč. 16, č. 3, s. 93–95; ID. Církev v nerozdělené lásce a vydanosti: Eklesiologické základy řeholního života dle Josefa Zvěřiny. *Mezinárodní katolická revue Communio* 2004, roč. 8, č. 3–4, s. 267–278.
- 12 NOVOTNÝ, Vojtěch. Česká teologie 2. pol. 20. století a péče o místní církev. *Teologické texty* 2004, roč. 15, č. 5, s. 201–202.
- 13 NOVOTNÝ, Vojtěch. *Teologie ve stínu: Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007; ID. *Katolická teologická fakulta 1939–1990: Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007.
- 14 NOVOTNÝ, Vojtěch. Zrod teologa: Oto Mádr v letech 1945–1951. *Studia theologica* 2007, roč. 9, č. 30, s. 63–77; ID. Česká katolická eklesiologie na počátku druhé poloviny 20. století. In NOVOTNÝ, Vojtěch (ed.). *Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století*, s. 9–46; ID. Eklesiologie Antonína Mandla. Ibid., s. 107–130; ID. Teologické dílo Reginalda Maria Vincence Dacika (1907–1988). In BEDŘICH, Martin [et alii] (eds.). *In Spiritu Veritatis: Almanach k 65. narozeninám Dominika Duky OP*. Praha: Krystal OP, 2008, s. 443–464; NOVOTNÝ, Vojtěch – ROYT, Jan – SKLENÁŘ, Karel. Cibulka, Josef Jan. In HISTORICKÝ ÚSTAV (AKADEMIE VĚD ČR). *Biografický slovník českých zemí*. Sv. 9. C. Praha: Libri, 2008, s. 409–410; ID. Působení Josefa Cibulky na teologické fakultě Karlovy univerzity. In JAROŠOVÁ, Markéta (ed.). *Professori Josef Cibulka ad honorem*. Praha: TOGGA, 2009, s. 17–33 (Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis: Historia et historia artium. Svazek VIII); ID. Plán akce pro vydávání českých vysokoškolských příruček bohosvědných: Stav české katolické teologie v letech 1949–1950. *Studia theologica* 2008, roč. 10, č. 33, s. 48–62; ID. Oto Mádr: „Církev je Boží dar a naše dílo.“ *Universum: revue České křesťanské akademie*, 2011, roč. 21, č. 3, s. 14–17; ID. Zvěřina, Josef. *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon* 2013, sv. 34, sl. 1574–1576.

o teologii umírající církve, o teologii životních stavů a o personologické zacílení jeho eklesiologie.¹⁵

Nejdůležitější jsem se Zvěřinovi věnoval v práci, jež byla obhájena v průběhu habilitačního řízení na KTF UK.¹⁶ Předkládala životopis Josefa Zvěřiny v letech 1913–1967, vývoj jeho písemného díla a reflexe v uvedeném období, i jeho celoživotní bibliografii. Svou práci jsem nevydal tiskem, neboť jsem měl v úmyslu doplnit ji o celé následující období Zvěřinova života, tedy o roky 1968–1990. Na okraji tohoto mého primárního zájmu vznikly dvě monografie, jež byly věnovány dalším pozoruhodným osobnostem dané doby, s nimiž se Zvěřina znal a stýkal: Adolfu Kajprovi SJ, který měl na něj velký vliv v době poválečné, a Zdeňku Bonaventurovi Boušovi OFM, s nímž Zvěřina, který jej znal řadu let, svedl – pro obě strany zásadní – teologický spor těsně po podpisu Charty 77.¹⁷

Úmysl doplnit habilitační práci o celé následující období Zvěřinova života a díla se z různých důvodů nedaří uskutečnit, a je otázkou, zda se tak kdy stane. Proto jsem se nakonec rozhodl, ač zdráhavě, text vydat. Vnější podnětem je mi sté výročí narození Josefa Zvěřiny. Studie je samozřejmě vydávána s jistými úpravami. Ty spočívají, pomineme-li změny stylistické, především v tom, že některé pasáže, zejména v šesté kapitole, jsou zcela vypuštěny nebo publikovány separátně. Podstatná část sekundární literatury byla z poznámek pod čarou vypuštěna a ponechána pouze v závěrečné bibliografii. Zpracovány byly nové poznatky z archivních pramenů i sekundární literatury. Zvláště je třeba vyzdvihnout skutečnost, že byl užit nově získaný konvolut sto tří Zvěřinových homilií z let 1944–1950.¹⁸

15 NOVOTNÝ, Vojtěch. České teologie umírající církve 70. let 20. století; ID. Christologická založení teologií umírající církve; ID. Církev v nerozdělené lásce a vydanosti; ID. *Teologie ve stínu*, s. 185–209; ID. Sterbende Kirche: Tschechische Theologie angesichts kommunistischer Unterdrückung. *Internationale katholische Zeitschrift Communio* 2008, roč. 37, č. 2, s. 185–199; ID. Zvěřina, Josef. In PAVAN, Antonio (ed.). *Enciclopedia della persona nel XX secolo*. Napoli: Edizioni Scientifiche Italiane, 2008, s. 1154–1156; ID. L'ecclesiologia personalistica ceca della seconda metà del XX secolo. *Slavia: rivista trimestrale di cultura* 2009, roč. 18, č. 1.

16 NOVOTNÝ, Vojtěch. *Teologicky žije člověk: Josef Zvěřina v l. 1913–1967* (habilitační práce). Praha: KTF UK v Praze, 2008. Trest práce byla představena jako ID. Desatero tvůrčích období Josefa Zvěřiny. *Universum: revue České křesťanské akademie* 2010, roč. 20, č. 3, s. 14–18.

17 NOVOTNÝ, Vojtěch. *Maximální křesťanství: Adolf Kajpr SJ a list Katolík*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2012; ID. „Běda církvi...“: Bonaventura Bouše burčující. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2012.

18 Josef Zvěřina jej daroval své spolupracovnici, paní Marii Zouharové z Vyškova. Od ní jej pro Centrum dějin české teologie KTF UK získal Ludvík Dřímál SDB. Jim oběma patří vřelé poděkování.

4. Náš text tedy ve své výsledné podobě sleduje trojjediný cíl: zevrubné seznámení s životem Josefa Zvěřiny v letech 1913–1967, předložení co nejúplnější celoživotní bibliografie jeho publikovaných prací (včetně samizdatu) a rukopisných, resp. strojopisných materiálů, diachronní analýzu tohoto materiálu s úmyslem objasnit genezi autorovy reflexe ve sledovaném období. První dva aspekty, třebas relativně samostatné hodnoty, slouží aspektu třetímu: biografická a bibliografická studie plní propedeutickou funkci ve vztahu k uchopení Zvěřinovy reflexe. Dějiny osoby a jejího díla se tak stávají dějinami poznání, jímž žila.

Studie provází Josefa Zvěřinu od narození roku 1913 do konce roku 1967. Zastavuje se tedy těsně předtím, než se politické změny promítly do církevních záležitostí a nepřímo způsobily Zvěřinovo tematické přesměrování od dějin a teorie (filosofie a teologie) umění k dogmatické teologii. Takřka pětapadesátiletý Zvěřina tu stál na prahu nové životní éry, k níž dosud dozrával. Za horizontem naší studie zůstává vše, co následovalo od roku 1968 do úmrtí v polovině roku 1990: Období 1968–1970, kdy se stal obecně známou osobností a začal se přednostně věnovat dogmatické teologii, tj. té činnosti, s níž je obvykle ztotožňován. Byl povolán, aby na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích vyučoval křesťanskou archeologii a dějiny umění, a pro tento obor se pokusil habilitovat prací, jejíž přípravě se věnoval před rokem 1968. Ve skutečnosti zde ale vyučoval i jiné teologické obory a v Katechetickém studiu se věnoval dogmatice. A již o něco málo dříve se stal vedoucím redaktorem periodika *Via: časopis pro teologii*, v němž také sám zveřejnil několik teologických pojednání. Okamžikem, kdy byl Zvěřina v rámci normalizace přinucen svá působiště opustit, se otevřelo období pastorače v Praskolesích (1970–1974) a činnosti v rámci Teologické komise při Sboru ordinářů (1970–1973). Uzavřelo se tím, že byl Zvěřina v roce 1974 zbaven státního souhlasu a státní moc jej přiměla k odchodu do důchodu a že se v roce 1975 přestěhoval z Praskoles do Prahy. Bylo spojeno s teologickým hledáním, jež se završilo nalezením cesty Agapé. Následující perioda let 1975–1989 byla vyvrcholením Zvěřinova působení. Zapojil se rozsáhle do výuky v utajovaných formách teologického studia, což jej přimělo k tomu, aby se dogmatické teologii věnoval intenzivněji a v zorném úhlu potřeb svých posluchačů. V roce 1978 odešel na jeho podnět do důchodu i Oto Mádr, který zorganizoval vydávání samizdatových periodik (zejména *Teologických textů* a *Informací o církvi*), do nichž mohl Zvěřina přispívat. Tím vším rostlo jeho renomé. Zásadní vliv na Zvěřinovo společensko-církevní postavení pak měl podpis Charty 77 a následný zápas o to, aby věřící – zejména arcibiskup František Tomášek – porozuměli

tomu, že zasazení se za lidská práva patří k poslání církve, že je třeba se komunistickému režimu tímto způsobem s odvahou postavit a že to nakonec prospěje i církvi samé. Závěr života představuje rok 1990, kdy Zvěřina stanul na prahu nové epochy v dějinách církve a společnosti, jimž dosud sloužil. A protože zde zřejmě jeho poslání skončilo, povolal jej Trojjediný Bůh 18. srpna 1990 do své náruče.

Končí-li tedy tato práce v roce 1967, je to jakési zastavení pod vrcholem a před teologicky nejzajímavější částí Zvěřinova života. Právě k tomuto údobí se totiž váží ocenění, jež byla citována výše, a slova Oto Mádra: „Není pravda, že Josef Zvěřina byl jedním z reprezentantů katolické církve u nás. Přinejmenším od sedmdesátých let byl vedoucí duchovní osobností katolické církve v Čechách a na Moravě, s vyzarováním na Slovensko i dále. A také mimo hranice církve.“¹⁹ Současně má ale chronologické omezení určitý kladný význam v tom, že je tak potvrzeno dlouhé Zvěřinovo zrání, jeho „teologické žití“ a jeho dlouhodobý zájem o dějiny a teorii (filosofii a teologii) umění. Kliše, jež bez dalšího pokládá Zvěřinu za teologa a jeho reflexi identifikuje s teologií agapé, se definitivně ukazuje jako nesprávné. Druhý klad lze snad spatřovat v tom, že kniha objasňuje právě tu část Zvěřinova života, která je známa nejméně a která vzhledem ke generačnímu posunu nebývá patřičně zmiňována ani ve vzpomínkách těch, kdo jej znali a dnes o něm mohou svědčit.

Protože práce ve svém současném stavu nedovádí téma až do konce, vyhýbá se záměrně kvalitativnímu hodnocení Zvěřinových myšlenek a celistvému ocenění této osobnosti. Místo toho je připojena stručná rekapitulace vývoje jeho reflexe do daného okamžiku.

5. Členění práce do kapitol sleduje základní relativně ucelené periody Zvěřinova života, jak je lze rozpoznat z běhu událostí: cesta ke kněžství (1913–1938), období druhé světové války (1938–1945), mezi totalitami (1945–1948), střet s proticírkevním režimem (1948–1952), v područí bezpráví (1952–1965), (ne)svoloden (1965–1967), vývoj Zvěřinovy reflexe do roku 1967. Následují obvyklé závěrečné kapitoly vědecké monografie, z nichž nutno upozornit zvláště na přílohy a na bibliografii prací Josefa Zvěřiny.

Vývoj Zvěřinovy reflexe je integrován do uvedeného členění: uvnitř každé periody jsou prezentovány autorovy publikace, charakterizována a kontextualizována dominující témata, citovány stěžejní myšlenky. Z tohoto hlediska se periodizace Zvěřinova života jeví jinak. V úvodním obdo-

19 MÁDR, Oto. Josef Zvěřina, s. 160.

bí nelze zachytit žádné specifické téma (1913–1938). Následuje doba, kdy se Zvěřina soustředil zejména na teologii laického apoštolátu, teologii pozemských skutečností, filosofii marxismu, dějiny umění (1938–1952). Tato druhá perioda přinesla též základy jeho filosofie a teologie umění, jimž se pak přednostně věnoval v období třetím (1952–1967). Zde práce končí, možno však dodat, že s rokem 1968 následoval obrat k dogmatické teologii. Po počátečním hledání našel Zvěřina „novou cestu teologie“ v tom, co postupně krystalizovalo v teologii agapé (1975–1990). Celé jeho kněžství provázela též hojná publicistika dobová, tematicky velmi různorodá.

6. Nutno upozornit, že celek této práce je nesen určitou pracovní hypotézou. Spočívá v domněnce, že život a teologie Josefa Zvěřiny jsou mimořádnou ilustrací toho, co bylo nazváno *paradigmatická změna českého katolicismu*,²⁰ a tak i privilegovaným klíčem k porozumění jeho současné podobě. Jak bylo uvedeno jinde,²¹ tuto změnu paradigmatu – tedy jakéhosi obecně uznávaného, přijímaného a obhajovaného pojetí křesťanské existence – nelze postihnout žádnou jednoduchou formulí, a právě proto je tolik podnětné věnovat pozornost osobnostem, v nichž dobové dění dospělo k takřka ikonickému výrazu.

Z něho, jak se zdá, vyplývá, že proměnu českého katolicismu lze charakterizovat jako proces personalizace křesťanské existence, tedy postupného přechodu od života víry chápaného jako soubor institucionálních příslušností, formálních úkonů a direktivně přijímaných světozorných i etických názorů k životu víry, v němž je křesťan vnímán jako nezaměnitelná osoba, jejíž víra musí být osobně pravdivá právě tam, kde je začleněna do společenství církve a kde se konfrontuje se soudobým společenským děním.

Studie, která je zde předkládána, je tedy snahou o vykreslení oné paradigmatické změny, resp. personalizace českého katolicismu, o níž tu byla řeč. Spolu s tím je i vzhledem do dějin místní katolické církve v českých zemích druhé poloviny 20. století a její teologie.

7. Širší epistemologické předpoklady vztahu mezi historickými (biograficko-bibliografickými) prolegomeny a vlastním poznáním dějin teologie byly v obecné rovině objasněny jinde.²² Postačí proto shrnout: Dějiny teologie jsou ustaveny na pomezí mezi církevními dějinami a sys-

20 HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. Brno: CDK, 2005, s. 159–193.

21 NOVOTNÝ, Vojtěch. „Běda církvi...“, s. 15–16.

22 NOVOTNÝ, Vojtěch. *Téologie ve stínu*, s. 15–43.

tematickou teologií. Jako celek jsou auditivním teologickým oborem, který usiluje o uvědomělé poznání toho, jak je Boží zjevení chápáno v dějinách církve. Jejich vlastním cílem je poznání Boží pravdy, ovšem tak, že je studován specifický dějinný projev církve: reflexe věřících, její dobová podmíněnost a souvislost se zkušeností víry a učitelským úřadem. Přednostním předmětem studia je proto teologická reflexe autorů, u nichž má být dosaženo poznání o tom, jak bylo Boží zjevení pochopeno a vyjádřeno. To však předpokládá celou řadu poznatků dalších, které jsou pro historicky korektní interpretaci textů nezbytné, neboť samotná logická pravidla a principy verifikace a falsifikace nepostačují. Je zapotřebí, aby se studovala i témata, jež umožňují stanovit, kdo se teologii věnoval, jaká byla vnitřní chronologie jeho díla, jaké měl prameny, prostředky a podmínky v kontextu církve a společnosti své doby. V systematické teologické reflexi lze do jisté míry od těchto konkrétností odhlédnout a řídit se pouze tím, jak bylo Boží zjevení v dějinách vyjádřeno. Taková abstrakce nicméně předpokládá, že ona fakta a souvislosti již byly pravdivě a celistvě poznány. Teologie tedy potřebuje poznání svých dějin a toto poznání je možné pouze tak, že jsou studovány i historické realie teologické reflexe. A právě tím se zřetelně ukazuje spojitost dějin teologie s dějinami církve (v tomto případě s biograficko-bibliografickou studií).

Ve vztahu k cíli této práce nutno upřesnit, že teoretické zacílení dějin teologie nikterak neznevažuje aspekt životopisný – naopak jej hluboce integruje. Především v antropologickém smyslu: s poznatky teologa se sice setkáváme prostřednictvím objektivizovaného, materializovaného prostředku (textu), jeho četbou však dialogicky vstupujeme do původní jednoty poznání a životního příběhu autora. Integrovaná souvislost poznání a žití se v dějinách teologie prohlubuje ještě o dimenzi striktně teologickou. S jistou nadsázkou lze říci, že podobně, jako se jedno jediné Zjevení projevuje v Písmu i v živé Tradici, i živoucí sebesdílení Trojjediného Boha teologovi se projevuje jak v jeho spisech, tak i ve „slově“ jeho života²³ – aniž by tím ovšem bylo řečeno, že teologův život musí zrcadlit Boží sebesdílení se stejnou hloubkou jako jeho spisy: tato rovnováha může být porušena ve prospěch jedné či druhé strany, takže jednou může být patrna spíše hloubka reflexe o Božím tajemství, jindy zase bytostný ponor do Božího tajemství.

Totéž lze vyjádřit i tak, že život teologa je událost víry z hlediska jejího určení osobně a vztahově bezprostředního, v čase rozvrženého

23 OPATRŇÝ, Aleš. *Eklesiologie* Oto Mádra. In NOVOTNÝ, Vojtěch (ed.). *Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století*, s. 177.

(*fides qua*), zatímco jeho spisy představují vhléd do téže události víry z hlediska jejího určení reflexivně zpředmětněného (*fides quae*). Ani jeden aspekt není a nemůže být bez druhého, oba patří k živoucí jednotě teologovy víry. Vztah Trojjediného Boha k tomuto konkrétnímu člověku je základem; lidská odpověď víry na úrovni života jako celku je jeho důsledkem; zpředmětnující a kritická *re-flexe* onoho tajemství náleží k odpovědi víry jako její součástí, z níž nemůže být vyčleněna, aniž by degenerovala v neživotný racionalismus, a současně i jako její východisko, neboť poznáním Božího sebesdílení se jeho přijetí a odpověď na ně prohlubuje a zkvalitňuje.²⁴ Užívá-li tedy teologie poznatků dosažených v dějinách reflexe nad tajemstvím víry (*fides quae*) nezávisle na události víry toho, kdo ten který poznatek formuloval (*fides qua*), tj. pouze jako objektivizovaný důsledek jeho *intellectus fidei*, činí tak v abstrakci jednoho z prvků oné původně nedělitelné konkrétní jednoty.

Úlohou životopisu v dějinách teologie je to, aby umožnil vhléd do geneze autorovy re-flexe víry, tj. aby postihl její zrod v okamžiku, kdy je součástí, důsledkem a východiskem jeho odpovědi na událost Božího sebesdílení v *hic et nunc* jeho života. Pojmem sebesdílení přitom není míněna pouze komunikace intimně niterná, nýbrž také a především komunikace skrze osoby a události, s nimiž se autor za svého života setkává, tj. skrze dějinný kontext, v němž se společenstvím církve přijímá, prožívá a promýšlí svou víru. Na obě tyto kategorie podnětů autor odpovídá svými praktickými postoji i teoretickou reflexí – a teologická biografistika má zaznamenat právě tento fakt. To stojí v pozadí výše zmíněného hermeneutického principu, podle něhož biografie poskytuje fakta nezbytná k uvedení té které publikace či myšlenky do patřičného historického kontextu, a tudíž i k její náležité interpretaci. Způsob, jímž jsou život a reflexe provázány, se přitom u různých autorů liší. Jsou takové, u nichž tato vazba sice je (existuje totiž vždy), pro pochopení jejich díla ji však není třeba zvláště zdůrazňovat. U jiných ale jde o aspekt velmi významný. Platí to tam, kde je do reflexe ve větší míře zahrnuta jejich subjektivita, a tam, kde je reflexe úzce spojena s dobovým děním, kde je odpověď na každodennost věřícího, resp. církve. V takovém případě je biografický a historický moment pro pochopení té které myšlenky nepominutelný.

24 Proto lze právem postulovat souvislost mezi teologií a svatostí (není-li tato chápána ve smyslu moralizujících klišé). Srov. BALTHASAR, Hans Urs von. Teologie a svatost. *Mezinárodní katolická revue Communio* 2005, roč. 9, č. 2, s. 121–128 a řada dalších jeho textů.

8. Právě tak tomu bylo u řady autorů české katolické teologie druhé poloviny 20. století.²⁵ Někteří z nich dokonce učinili z provázanosti mezi teologickou reflexí a konkrétností života vědomý program – a Zvěřina patřil mezi ně.²⁶ Jan Evangelista Urban OFM jej shrnul do obratu „živá teologie“.²⁷ Rozuměl jí teologii, která své impulzy nebere sama ze sebe, ale „zpracovává, co život chce, na co se život a realita ptá“. Jejím vůdčím principem je láska, jejím imperativem je proto otevřenost pokládající za rozhodující „to, co vede a pomáhá ke Kristu“: chce „plně pomáhat a vyjít ze sebe, aby byla teologií křesťanské existence v daném světě“. „Živá teologie se sama stává životem, mění se v život tak, že v člověku budí poznání nejvyšších hodnot, víru v nejvyšší Dobro a Lásku.“ Člověk jí roste do plnosti Kristovy.

Je-li ale teologie chápána v podstatě jako odhalování tajemství troj-jediného Boha v Ježíši Kristu v konkrétní dějinné přítomnosti, v *hic et nunc* místní církve a jednotlivých křesťanů, potom je jednou z adekvátních metod, jak k ní přistupovat z dějinného odstupu, diachronní – tj. biografický a historický – přístup. To vše Tomáš Halík pregnantně vystihl slovy, jimž se vyplatí naslouchat: „Přesvědčivost ‚živé teologie‘ [...] leží [...] v ‚převaze obsahu nad formou‘, v strhující a sympatické disproporcii mezi autenticky prožívanou, draze placenou a opravdově promyšlenou zkušeností víry a chudobou forem, jimiž se tato zkušenost vyjadřuje. Šlo o teologii neakademickou, hluboce inkarnovanou v dramatických dějích pronásledované církve. Nelze jí porozumět a náležitě

25 Pravdivost tohoto tvrzení není dána a priori, nýbrž a posteriori z faktů. Byla doložena u eklesiologie. Srov. NOVOTNÝ, Vojtěch (ed.). *Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století*.

26 Srov. NOVOTNÝ, Vojtěch. *Teologie ve stínu*, s. 24–29.

27 URBAN, Jan Evangelista. *Dnešní přístup k teologii: Křesťan v současném světě*. Praha: Česká katolická Charita, 1969, s. 1–17; ID. Živá teologie. *Katolické noviny* 1969, 2. 2., roč. 21, č. 5, s. 1. „Neživá“ je dle Urbana jednak teologie teoretická, metodicky čistě vypracovávající pojmy a teze, ale schopná dialogu pouze mezi teology (v tomto smyslu je to teologie nutná, ale neúplná, vzdálená životu jako chemie chlebu), jednak teologie, která se bojí „porušení své čisté myšlenky dotekem skutečnosti, protože skutečnost života je příliš svá a nedbá na to, jak má smýšlet, jak se má chovat podle teologických norem a zásad“. Také Urbanův žák Oto Mádr žádá, aby česká teologie byla především živá, „tj. vůbec k něčemu dobrá“. Taková teologie je podle něho oživována třemi základními způsoby: jejím „předmětem“ je Bůh, který se nám sděluje v jedinečné přitažlivosti své lásky, zvoucí k opětování; toto poznání proměňuje teologa samého; jeho práce má přímý a podstatný dopad na působení církve. Teologie tedy „má smysl jen jako služba lásce“. Proto je živá teologie „odpověď na otázky živých lidí, věřících, polověřících i nevěřících“, odpověď „do jejich myšlenkového a hodnotového světa a v jejich jazyce“. Srov. MÁDR, Oto. Živá teologie včera a zítra. *Teologické texty* 1998, roč. 9, č. 6, s. 193–195.

ocenit bez stálého zřetele k dobovému a společenskému kontextu jejího vzníkání.“²⁸

Lapidárně řečeno: postavíme-li dnes vedle sebe synchronně uchopené teologické dílo Josefa Zvěřiny a dílo některého z velkých západních teologů (např. Balthasara, de Lubaca, Congara, Rahnera a pod.) – jeho současníků – bude se jeho reflexe jevit heuristicky, metodologicky a spekulativně nedostatečná, byť i místy inspirativní. Pravá velikost této živé a žité teologie vyniká pouze v „kontextu jejího vzníkání“. Z něj také přes všechnu svou chudobu získává aktuální ozvučnost, schopnost oslovit a uchvátit.

9. Kontextem, o němž se zde pojednává, je – jak bylo naznačeno – vždy určitý způsob „bytí církví“. Teolog promýšlí Boží zjevení jako ten, kdo má existenciální i reflexivní podíl na víře církve, jejíž diachronní (a prostorově-kulturně rozmanité) bohatství je mu synchronně přítomno *hic et nunc*, tedy v soudobé a místní církvi. Teologická reflexe je tedy vždy projevem a způsobem teologova „bytí církví“.

Josef Zvěřina „byl církví“ zcela mimořádným způsobem a toto „bytí církví“ také reflektoval. Proto byla jeho teologie teologií „toho, co dnes zabývá lidskou mysl a srdce“, teologií lásky, jež se rodí z odvahy a radosti podílet se na osudech místní církve. Odtud – a v narážce na zásadní Zvěřinovu práci – i název této studie: *Odvaha být církví: Josef Zvěřina v l. 1913–1967*.²⁹ Naznačuje se jím i to, že poskytuje vhled do geneze Zvěřinovy reflexe víry jakožto odpovědi na událost Božího sebesdílení v dějinách a v jeho životě, v jeho „bytí církví“. Vyjadřuje skutečnost, že člověk je objektivně postaven do teologicky relevantní situace, že jeho dějiny jsou dějinami spásy, v nichž má každé konání rozměr, který se odhaluje reflexi, jež vyrůstá z poslušnosti víry a z lásky k Bohu, a jež je proto také zodpovědným a důsledným konáním pravdy – a právě to Zvěřina ve svém životě i ve svém díle dokládá. A konečně je uvedený titul i souhrnnou charakteristikou pro Zvěřinovo pojetí teologie, jež je snahou „být církví ve světě“, takže se tu teologická reflexe neodehrává v otažitosti od běžného života, nýbrž přímo v něm a z něj, a to se vším, co to s sebou nese kladného, ale i problematického a místy povrchního.

28 HALÍK, Tomáš. *Víra a kultura: Pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie*. Praha: Zvon, 1995, s. 15.

29 Srov. ZVĚŘINA, Josef. *Odvaha být církví*. *Studie* 1979, č. 63, s. 177–195.

10. Vzhledem k tomu, že jde o práci z dějin české katolické teologie, v níž se pojí moment biografický, bibliografický a ideový, užívám několika metod – vždy v návaznosti na téma, o které právě jde.

Tam, kde se práce věnuje Zvěřinovu životopisu, užívám běžné postupy historiografické. Základní rámec nastiňují Zvěřinovy autobiografické materiály a zmínky. Poskytují mnoho hodnotných informací a odhalují některé příčinné vazby. Jsou ale také leckdy nepřesné a neúplné. Rozhodně tedy samy o sobě nepostačují. Musí být konfrontovány s dalšími prameny, zejména s archivními dokumenty z fondů různé provenience. Tomu jsem věnoval značnou pozornost.³⁰ Pominuta nebyla ani písemná svědectví publikovaná i nepublikovaná. Nenáleží mezi ně má vlastní zkušenost, neboť jsem Josefa Zvěřinu osobně nepoznal a dobu, o které pojednávám, nezažil. Orální výzkum byl prováděn ve velmi omezené míře – mimo jiné proto, že ačkoli je pamětníků stále ještě mnoho, většinou nejsou ochotni či schopni poskytovat hodnotnější informace. Širší souvislosti jsou objasňovány na základě odborných sekundárních prací. Kde je třeba, pracuji s hypotézou, analogií a domýšlením souvislostí. Vše provází i snaha postihnout dobový a ideový kontext, což s sebou nese nejenom připomínku dobového dění, ale na několika místech i exkurzy do myšlenek jiných autorů.

Důležitým a vědomě užívaným prostředkem jsou hojné citace ze Zvěřinových pamětí, z archivních dokumentů a z dalších pramenů. Podávají totiž „přesnější a barvitější obraz o událostech a mnohem více vypovídají o osobách, než by mohl vyjádřit pouhý obsah zpracovaný autorem. Kromě toho citáty pomáhají přiblížit dobovou atmosféru.“³¹ Nutno snad poznamenat, že jednotlivé okamžiky lidského života mají skutečně své „zabarvení“, svou „atmosféru“, jež je právě tak historickou skutečností jako fakta sama a jež z příčinného hlediska významně ovlivňuje naše jednání. Životopis by proto neměl v domnělé vědeckosti od tohoto „jak“ lidské existence abstrahovat. Odtud i význam detailu: ačkoli je totiž biografie nutně výběrem z nesčetných jednotlivostí života představované osobnosti (jinak než v jednotlivostech ostatně neexistujeme), některé

30 Studované téma, zejména pokud jde o období po roce 1968, naráží na omezení vyplývající ze zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů a z faktické nepřístupnosti některých archivních fondů, které nejsou zpracovány, a proto je k nim přístup zamezen nebo omezen. – Rodina Josefa Zvěřiny dle vlastního vyjádření neuchovává žádné materiály.

31 KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: Doba tání 1953–1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 5.

details, jež ji lépe vykreslují, jsou nepochybně důležité. Jejich volba je pochopitelně věcí autorovou.

Bibliografie Josefa Zvěřiny, ačkoli vycházela z existujících podkladů, je především výsledkem několikaleté rešerše v řadě oficiálních i samizdatových periodik a sběru dostupných rukopisů či strojopisů – bližší podrobnosti jsou uvedeny v příslušné kapitole. Díky této heuristice bylo získáno široké pramenné východisko pro poznání Zvěřinovy reflexe. Její nosné teze jsou citovány přímo, aby se předešlo případnému zkreslení. Souhrnné pasáže postihují hlavní témata a myšlenkový vývoj Josefa Zvěřiny.

11. Svou práci jsem zaštitil dvěma motty. První je vzato ze sv. Augustina: *Deformitas Christi te format*. Josef Zvěřina byl formován „deformací Krista“ v obyvatelích Evropy 20. století, „Patologie nenávisti“, jak sám onen fenomén nazval, provázela a utvářela jeho život, jemuž s milostí Ukřižovaného dokázal dát podobu Agapé a „být církví“ i v krajně obtížných situacích. Skutečnost, že byl přitom – přes všechny svůj hřích a přes všechna svá omezení – znamením nekompromisního, ale láskyplného rozlišení mezi dobrem a zlem, pravdou a lží, lze pak spojit se slovy sv. Pavla, která jsou obsažena v druhém mottu: Láska nemá radost z nepravosti a bezpráví, ale raduje se z pravdy a s pravdou (1 Kor 13,6).³²

Tato slova mají vposled trinitární význam: Otec (*Agapé*) se v Duchu raduje (*Charis*) ze Syna a spolu se Synem (*Alétheia*) – což platí i perichoreticky. Když Zvěřina ve své závěti uvedl: „Nejsvětější Trojici jsem zasvětil svůj život a práci, kéž jí patřím na věky“,³³ vyjádřil nejhlubší zdroj a energii svého žití. Byl ponořen do tajemství Trojice a v každodennosti svého života věrně usiloval o poznání tohoto trojosobního Boha zjeveného v Ježíši Kristu a v něm skrze církev – přese všechnu jeho i její *deformitas* – přítomného v dějinách. Dosvědčil tím „odvahu být církví“. A to je na něm fascinující.

Rád děkuji všem, kdo mi při přípravě této studie jakkoli pomohli. Je jich opravdu mnoho.

V Praze dne 15. července 2013

Vojtěch Novotný

32 Srov. též Zvěřinův komentář k citovaným slovům: CDČT, f. Josef Zvěřina I, k. 1, sl. 2: 7. 2. 1948 (2. neděle po Devětníku).

33 ZVĚŘINA, Josef. *Pět cest k radosti*, s. 245 (text Duchovní závět).

1. Cesta ke kněžství (1913–1938)

První perioda života Josefa Zvěřiny je vymezena dobou od narození po návrat novokněze z římských studií do vlasti – tedy obdobím od května 1913 do července 1938. Zahrnuje dětství strávené ve Vídni a na Moravě, gymnazijní roky prožité v Praze, studium a formaci v Římě, završené kněžským svěcením a licenciátem teologie, a cestu zpět domů. Sledované období je představeno i z hlediska Zvěřinových ohlédnutí za první republikou.

1.1 Dětství

Svou autobiografii otevírá Josef Zvěřina větou: „Narodil jsem se na Moravě a byl jsem na to vždycky hrdý – otec Moravan, matka Češka.“ A jinde uvedl: „Jsem Moravák.“¹ Jeho otec, Josef Zvěřina (12. března 1888 – 28. prosince 1979), se narodil ve vsi Křtěnice, dnešní Trstenice, nedaleko Moravského Krumlova jako nemanželský syn zdejší rodačky Marie Zvěřinové. V této vsi měl proto i jeho syn domovskou příslušnost. Matka Marie, rozená Vedralová (7. července 1889 – 19. března 1975), se narodila ve vsi Ratenice nedaleko Poděbrad jako manželská dcera Josefa Vedrala, tesaře, a jeho manželky Barbory, rozené Horákové. Josef Zvěřina st. i Marie Vedralová byli římskokatolického vyznání. Poznali se ve Vídni, kde Josef Zvěřina st. pracoval jako strojník a Marie Vedralová jako švadlena. Oddáni byli ve farnosti sv. Vavřince ve Vídni (Pfarre Wien Breitensee – St. Laurentius) dne 26. ledna 1913.²

1 KRÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 15; ZVĚŘINA, Josef – JANČAŘÍK, Michal. Rozhovor s P. Josefem Zvěřinou. *Velehrad* 1990, roč. 1 (2), č. 6, s. 15.

2 CDČT, f. Josef Zvěřina III, k. 1: Trauungsbuch der Pfarre Breitensee 1913, f. 9 – Josef Zvěřina a Marie Vedralová (kopie záznamu); Josef Bohumil Zvěřina – potvrzení o křtu č.j. 16/05

Syn se jim za asistence „zkoušené báby“ Leopoldy Mrňové narodil o necelých pět měsíců později, 3. května 1913. Stalo se tak ve vsi Střítež, jež leží asi tři kilometry od města Třebíč a je součástí farnosti Třebíč-Jejkov, kterou spravovali kapucíni. Proto také dítě 17. května 1913 v kostele sv. Marka ve Stříteži pokřtil kooperátor P. Timotej Kyselý, OFMCap. Bylo mu dáno jméno Josef Bohumil – Josef po otci a Bohumil po kmotře Bohumile, matčině sestře. Důvod, proč matka toho času dlela ve Stříteži, není zřejmý. Žádná blízká přízeň zde nebydlela a dům č. 12, kde se dítě narodilo, náležel k velkostatku, který byl ve vlastnictví Valdštejnů a v nájmu Bertholda Goldmanna. Otec podle všeho při porodu ani při křtu přítomen nebyl.³

Podle svědectví Josefa Zvěřiny si rodiče nerozuměli a často mezi nimi docházelo k rozmlíškám. Svůj vztah však nikdy nepřerušili, protože mezi nimi přece jen existovala hluboká pouta. A ovšem také z odpovědnosti za děti, i když také vztah k nim byl napjatý. Nešlo jenom o to, že výchova byla „spartánsky tvrdá“, nýbrž i ve smyslu absence láskyplné komunikace. Prosvítá to některými obraty autobiografie, např. když autor uvedl: matka „mě objala, a dokonce políbila“, „otec nikdy svoje city vůči mně neprojevoval, já myslel naopak, že mě ani rád nemá“. Zvěřina však vyzdvihl i skutečnost, že rodiče byli přísní po stránce mravní, poctiví, velice bezúhonní, a že jejich čistota ve věci šestého přikázání mu pomohla ke kněžství. Z rodinných poměrů pak odvozoval svou celoživotní „až vášnivou touhu po porozumění lidí“, snahu „smiřovat lidi mezi sebou a smiřovat se s nimi sám“.⁴

První roky svého života, jež se v podstatě kryly se světovou válkou, prožil Josef Zvěřina ve Vídni – snad na adrese Flachgasse 45, Wien-Penzing, tj. ve farnosti, kde byli rodiče oddáni.⁵ Narodilo se jim zde i druhé dítě, dcera Marie (5. září 1914), později provdaná Vaníčková. Syn Josef chodil do německé mateřské školy. Po válce se rodiče vrátili z Rakouska do nově vzniklé republiky a zamířili na Moravu, do Višňové, městysu

z 24. 2. 2005 (s odkazem na Římskokatolický farní úřad Třebíč-Jejkov, matrika pokřtěných, TVIII, pag. 66, n. 6); Římskokatolická farnost Višňové u Znojma, výpis z matricy pokřtěných – Jindřich Zvěřina (11. 2. 2008) a CDČT, f. Josef Zvěřina V, k. 2: rn. K Josefu Bohumilu Zvěřinovi (článek z neidentifikovaných novin).

3 CDČT, f. Josef Zvěřina III, k. 1: Josef Bohumil Zvěřina – potvrzení o křtu č.j. 16/05 z 24. 2. 2005; CDČT, f. Josef Zvěřina V, k. 2: sl. Střítež.

4 KŘÍŽKOVÁ, Marie Růt – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 15–16, 49. Druhým určujícím povahovým dědictvím byla podle Zvěřinovy sestry bojovnost a neústupnost: rozhovor Vojtěcha Novotného s Marií Vaníčkovou (17. 4. 2008).

5 CDČT, f. Josef Zvěřina III, k. 1: Trauungsbuch der Pfarre Breitensee 1913, f. 9 – Josef Zvěřina a Marie Vedralová (kopie záznamu).

mezi Znojmem a Moravským Krumlovem, necelých pět kilometrů od rodiště Josefa Zvěřiny st. Rodina, svým okolím považovaná za přistěhovalce, bydlela v domě čp. 164, kde byla hlášena od 1. května 1919. O něco později do ní přibyl ještě syn Jindřich (22. února 1922). Zvěřina starší byl zaměstnán jako strojník – samostatný mistr v dílně velkostatku Višňové, který byl ve vlastnictví majitele místního zámku, hraběte Felixe Spiegel zum Diesenbergh-Hanxleden.⁶

Jeho prvorozený syn zde vyrůstal ve venkovském prostředí a podle svých vlastních vzpomínek rozhodně nebyl klidné dítě. Přestože byl tělesně slabý, rád zápasil a pořádal bitvy se sněhovými koulemi. Byl tedy bit doma i v obecné škole, kterou navštěvoval od září 1919 do června 1924. I když se učil dobře, nevzpomínal na ni právě v dobrém, neboť se zde často střídali učitelé, takže „vyučování za mnoho nestálo“.⁷ Ke školnímu prostředí se váže i vzpomínka na oslavy 28. října.⁸ S kostelem se zase pojí vzpomínka na faráře Jakuba Řezníčka, který jej pro jeho divokost nechtěl za ministranta, jinak ovšem muže „z míry dobrého“, který „rozdal všechno, co měl, ale jinak byl veliký podivín a také veliký politik, čímž si dělal nepřátele, hlavně mezi socialisty“. Vztah rodičů k víře však byl vlažný:

„... tatínek do kostela chodil, ale vždycky si sedl vzaďu do kouta a tam četl starou bibli a o mši svatou a o kázání se nestaral. Maminka nechodila skoro

6 SOkA Znojmo, f. Okresní úřad Moravský Krumlov, oddíl sčítání lidu 1921, k. 450 a f. Základní škola Višňové. CDČT, f. Josef Zvěřina III, k. 1: Římskokatolická farnost Višňové u Znojma, výpis z matriky pokřtěných (11. 2. 2008).

7 KRÍŽKOVÁ, Marie Růt – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 15. Srov. ZVĚŘINA, Josef. Náš rozhovor. *Katolické noviny* 1970, 7. 6., roč. 22, č. 23, s. 4: „Soudím, že jsem jich [= chyb] měl vůbec dost. Soudili tak i jiní, což dosvědčovaly výprasky doma i ve škole; tu přiložil ruku k dílu i náš pan farář, který mě nechtěl ani za ministranta. [...] Byl jsem zdravý kluk, ale trochu tělesně slabý. Proto jsem asi miloval zápas. Jednou k nám přišli na vesnici potulní řecko-římské zápasníky (box tehdy nebyl známý), vyložili pravidla, předvedli ukázky hmatů i zápasu. Zahořel jsem pro čestné zápasení. Byl jsem vždy nešťastný, když byla pravidla porušena. Organizoval jsem v zimě sněhové bitvy, ale dostal jsem do hlavy koulí, ve které byl kámen. Dokonce i ránu dřevákem. Nemohl jsem pochopit, jak je možno tak pravidla porušit a udělat druhému bolest. Tyhle potíže mi zůstaly dodnes.“

8 ZVĚŘINA, Josef. K 28. říjnu 1988. *Informace o církvi* 1988, roč. 10, č. 11, s. 3 (samizdat): „Převrat jsem prožil ve Vídni jako pětiletý, r. 1919 jsem v obecné škole ve Višňové na Moravě přednášel na první výročí mladé republiky básničku ‚Tatičku starý náš‘. Sklidil jsem potlesk, což nebylo u těch váhavých moravských strců jen tak snadné, jako to bylo později a teď, kdy je organizován. Byl to první a poslední potlesk, neboť od té doby jsem na politickou scénu nevystoupil.“ Mínení rýmování: „Tatičku starý náš,/ šedivou hlavu máš,/ doberť je vždycky s námi,/ dokud jsi mezi námi.“

vůbec, protože se jaksi ostýchala mezi venkovské tetky. Maminka se s vesnicí nesžila.“⁹

V roce 1924 se Josef Zvěřina ml. spolu s rodiči rozhodl, že bude studovat na gymnáziu v Praze. Je pozoruhodné, do jakých podrobností si až do stáří zapamatoval okolnosti, za nichž k tomu došlo. Ještě pozoruhodnější je souhra „nahodilostí“, jež nakonec vedla Zvěřinovy kroky z Višňové na Arcibiskupské gymnázium v Praze, kde v něm posléze mohlo zaznít kněžské povolání, a to v takovém církevním kontextu, který mu posléze umožnil studium v Římě a nasměroval tak celé jeho další kněžské působení. To vše začalo ve sklepe u shnilých brambor:

„Na studie jsem se dostal zvláštním řízením Božím. Musel jsem jednou vyklízet sklep, a to byla pro mne nejmrzutější práce. Nesnesl jsem totiž hlínu na rukou, na to jsem byl alergický. A zrovna když jsem vybíral ty nejhnilější brambory, které už páchly, zahlédl jsem venku na cestě studenta. Student v pěkných šatech, ne v takových, jaké jsem měl já v tom sklepe, právě se vracel z Prahy. To se mi líbilo. A vtom přišla za mnou do sklepa maminka a ptala se mě, jestli bych chtěl na studie. Nevím, proč a jak k tomu došlo. Kdybych neviděl toho studenta, jistě bych řekl ne. Ale obrázek studenta na mě tak zapůsobil, že se ve mně ozvalo – ne snad ani rozhodnutí, ale vůle riskovat. Tak já to risknu, ačkoliv jsem si vždycky myslel, že bych na studiích neuspěl vzhledem k tomu, co jsme měli na škole za poměry. Ale rozhodnutí padlo a tohleto: tak já to risknu, to mi asi taky zůstalo. Na studie mě doporučil náš pan farář. Tehdy ale přišel k nám na vesnici jakýsi Němec z Mikulova a přemlouval otce, aby mě dal na německé gymnázium, že bych měl všechno zdarma. Dnes je mi trošinku líto, že to nevyšlo, protože bych dokonale ovládal němčinu, ale na druhé straně bych byl ochuzen o českou kulturu, a to by byla škoda. Proti mému studiu se postavil tehdejší ředitel velkostatku Otáhal, tajně jsem vyslechl jeho rozhovor s otcem. Ředitel se velice rozčiloval, co si to můj otec dovoluje, že ani on svého synka na studie nedává a otec že jistě přijde žebrot k hraběti o podporu. Tatínek velmi hrdě a klidně odpověděl, že nikdy žebrot nepůjde – a nešel. A já přece jen na studie šel. Ředitelův synek byl pak také poslán honem do školy, jenže chudinka propadl. Rodiče se začali starat, měl jsem chodit do gymnázia ve Znojme. Hned při přijímací zkoušce se ukázalo, že trpím pocitu méněcennosti, městští synci ze Znojma měli řečí a já tam seděl jako venkovský balík. Zkoušku jsem ale udělal dobře, tak jsem vyletěl ze

9 KRÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 16. Pro jméno faráře a údaje o farnosti srov. *Catalogus Cleri Dioeceseos Brunensis 1919*. Brunae: Sumptibus Episcopalis Curiae, 1919, s. 231.

třídy, div jsem profesora neporazil radostí. Ve Znojmě se však pro mě nenašel byt, ale právě přijel z Prahy můj bezdětný strýc a nabídl rodičům, že by mě vzal k sobě. A že v Praze jsou lepší školy a tak dále. Padlo tedy rozhodnutí, že pojedou do Prahy.“¹⁰

1.2 Gymnazijní studia

Gymnazijní studia započal Josef Zvěřina ve školním roce 1924–1925 na Druhém státním československém reálném gymnáziu v Praze II, Truhlářské ulici č. 22.¹¹ Příchod do Prahy, který chápal jako jisté vysvobození, pro něj byl zklamáním. Město se mu nelíbilo a trpěl pocity méněcennosti, které se projevovaly výkyvy ve studijních výsledcích, jež ústily v nedorozumění mezi otcem a synem.¹² Také pobyt u matčiny sestry, tety Anny a jejího muže Jindřicha, kteří bydleli v ulici Ve Smečkách, byl vše jiné než idylický:

„Teta mě nenáviděla a zaváděla mě do spiritistických kroužků. Byla to odpadlice a fanatická nepřítelkyně katolické církve, dali se k českým bratřím, ale byli stejně špatní čeští bratři jako katolíci. Strýc pracoval jako obchodní sluha, ale byl to velmi ušlechtilý, jemný člověk.“¹³

K prvnímu roku v Praze se váže i Zvěřinovo setkání s komunisty. Přihlížel totiž jejich demonstraci na Václavském náměstí roku 1925.¹⁴

10 KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 16–17.

11 SKTĚ, sl. Josef Zvěřina: Curriculum vitae (29. 10. 1945).

12 KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 18: „Dlouho, dlouho jsem se musel s těmito traumaty vyrovnávat, než jsem nabyl určitého sebevědomí a trochu důvěry ve vlastní síly. Měl jsem smůlu, hlavně v přírodopise, který se mi nadosmrťi zprotivil, díky pedantskému profesorovi a dostatečné, kterou jsem dostal v pololetí a z které tatínek udělal strašlivou scénu, půl roku mi nepsal, poněvadž byl přesvědčen, že určitě propadnu. A když jsem se vrátil do Znojma na konci školního roku, první jeho slovo bylo: vysvědčení! Ale já měl už vyznamenání, takže mě přivítal, což jsem mu těžko odpouštěl.“

13 KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 18.

14 ZVĚŘINA, Josef. *Pražské reálie. Listy* 1989, srpen, roč. 19, č. 4, s. 56: „Asi dvacet tisíc komunistů táhlo od Příkopů v pevně sevřených řadách. Proti nim stáli v kordonech ‚Bienertovi hoši‘. Třikrát byly kordony prolomeny. Teprve potom došlo na pendrek. Byla rozbita nějaká okna v Lucerně a v redakci Českého slova. Bydlil jsem tehdy jako studentík Ve Smečkách u strýce, obchodního sluhy, a tety domovnice. Učitel, syn domovnice odnaproti, dostal také ránu pendrekem. Velice jsme to my, chudí lidé, tajili. Z polovice jsme s demonstranty souhlasili: demonstrovali za sociální spravedlnost. Ale z polovice: šel z nich strach, chtěli převrat a chopit se moci.“

Po prázdninách jel Josef do Prahy spolu se sestrou Marií. Nedlouho poté, v půli sekundy, ztratil jeho otec na Moravě zaměstnání a přestěhoval se s rodinou do Prahy, do bytu na někdejší Kolárově náměstí, kde již bydlela babička Barbora Vedralová a její dcera Bohumila, sestra Marie Zvěřinové a kmotra Josefa Zvěřiny ml. V malém bytě tak žily tři rodiny – tehdy totiž byla v Praze bytová krize.¹⁵ Jakmile teta Věra zjistila, že rodiče jsou v Praze, poslala Josefa a Marii okamžitě k nim. Ti pak museli v noci spát u sousedů na kavalcích, které si dávali na podlahu.¹⁶ Otec se proto obrátil na profesorský sbor s prosbou o pomoc s tím, že jeho syn nemá kde studovat. Pomohl jediný profesor náboženství František Trnka, který se optal v internátě u jezuitů v Bubenči. „Řízením Božím“ tam zrovna propustili chlapce, takže Zvěřina, který dostal asi tři malá stipendia, mohl do koleje nastoupit. „A tak jsem se pomalu, ale jistě blížil k místu, na které jsem tehdy vůbec nemyslel.“¹⁷

Od druhého pololetí školního roku 1925–1926 tedy Zvěřina studoval jako internista, tj. s ubytováním v přilehlé koleji, na Českém arcibiskupském gymnáziu v Praze-Bubenči.¹⁸ Gymnázium se v lednu 1925 přestěhovalo do nových prostor, které byly vystavěny na podnět arcibiskupa Františka Kordače. Nižší gymnázium, do kvarty, resp. do věku patnácti let, kde byl jeho třídním profesorem Josef Vraštil SJ, Zvěřina popsal jako věk klukovin vyplněný sportem – jmenovitě uvedl volejbal, tenis, box, řeckořímské zápasy a kopanou (mladý Zvěřina byl tak horlivým příznivcem klubu Sparta, že získal přezdívku Fanda, Fanoušek). Po nástupu do koleje sice nejprve stonal horečkami, ale poté se jeho zdraví zlepšilo. Puberta se u něj projevovala, jak sám uvedl, klackovstvím, vnější kázní a vnitřním vzdorem.¹⁹ Obdržel i několik třídních důtek.²⁰

15 Nejprve otec s rodinou bydlel na adrese Praha-Žižkov, Kolárovo nám. 6, později pak Praha XVI, Malvazinky, Druhá kolonie č. 1663 (dnešní Pravoúhlá 45, kde pak rodiče i jejich syn bydleli po následující desetiletí). Josef Zvěřina st. pracoval v době synových gymnaziálních studií nejprve jako zámečník, později jako vrátný v sanatoriu Sanops. Srov. AHMP, f. Arcibiskupské gymnasium Praha XIX. – Dejvice, Sadová 3, třídní katalogy 1925–26 až 1931–32.

16 Rozhovor Vojtěcha Novotného s Marií Vaníčkovou (17. 4. 2008).

17 KRÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 18; identifikace profesora z *Catalogus Cleri secularis et regularis Archidioeceseos Pragensis Anno Domini MCMXXVIII*. Pragae: Typis archiepiscopilibus, 1928, s. 9.

18 AHMP, f. Arcibiskupské gymnasium Praha XIX. – Dejvice, Sadová 3, třídní katalogy 1925–26 až 1931–32: personální a prospěchové záznamy Zvěřinova ročníku.

19 KRÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 19; ZVĚŘINA, Josef. Anti-životopis Oty Mádra. In *Miscellanea in honorem Oto Mádra ad eius 70. annum completum*. Praha: Nové cesty myšlení, 1987 (samizdat), s. 55; ZVĚŘINA, Josef – JANČAŘÍK, Michal. Rozhovor s P. Josefem Zvěřinou, s. 16; rozhovor Vojtěcha Novotného s Marií Vaníčkovou (17. 4. 2008).

20 ZVĚŘINA, Josef. Náš rozhovor: „Na gymnasiu byly třídní důtky. Když se po dlouhých letech

Výchovu v koleji charakterizoval Zvěřina ve svých vzpomínkách jako dosti slabou a uvedl, že se chovanci vychovávali spíše sami, přičemž v něm samém vyrostl „ideál rytířsko-sportovně-atletický“. Jeho soud na adresu vychovatelů je ale příliš přísný. Škola i kolej byla totiž svěřena do péče otců jezuitů, kteří se o žáky vzorně starali a vedli je nejenom k náročnému studiu, ale i ke kulturnímu a duchovnímu životu.

Vyšší gymnázium, kde byli jeho třídními profesory Jaroslav Ovečka SJ a Alois Jemelka SJ, hodnotil Zvěřina veskrze kladně. Studium mu nedělalo potíže (po celou dobu studoval s prospěchem výborným), měl rád latinu, řečtinu, češtinu. Protože to tehdy bylo asi nejlepší gymnázium pro humanitní obory, získal zde důkladné klasické vzdělání, z něhož si odnesl trvalé okouzlení řeckou lyrikou, zejména dramatem. Se současnou českou literaturou a literáty se studenti seznamovali nejenom při výuce, ale i mimo ni; Zvěřina sám se roku 1932 seznámil s Jaroslavem Seifertem a Břetislavem Štormem. Studenti četli katolický časopis pro středoškolačky *Žitro*, do něhož přispíval a který od r. 1932 redigoval Dominik Pecka. A protože se v republice pěstoval politický pluralismus, byli gymnazisté vším, co chápali jako recesi – např. komunisty nebo fašisty. Zvěřinův ročník vydával v jediném exempláři ilustrovaný časopis *Rachejtle*, jehož vůdčím tématem byla kritika všech autorit a heslem: „Tady žádná mystická frajeřina, tady se žádá psína!“²¹

Dodejme, že Zvěřina byl nejméně od tercié až do oktávy také členem Mariánské družiny, jež byla vedena otcí jezuitů a organizována do nižší a vyšší družiny ve shodě se stupni gymnázia.²² Stal se také členem ministrantské družiny Legio angelica, kterou v roce 1927 založil emauzský benediktin P. Method Klement OSB. Bližší podrobnosti o tomto druhém členství bohužel chybí, v analogii k jiným významným osobnostem, jež odtud vzešly (např. Alexander Heidler, Anastáz Opasek OSB, Antonín Mandl, Jiří Reinsberg, Jan Lebeda atd.), se však lze domnívat, že vliv Legio angelica byl nezanedbatelný – ačkoli Zvěřina sám ji nikdy nevzpomněl. V dopisech příteli a spolužáku Janu Čerovskému však neopomínal P. Methoda pozdravovat. Do Legio angelica chodil i Josefův bratr Jin-

na mě kdosi ptal našeho tehdejšího třídního, zatal pěsti, pozvedl oči k nebi a zaúpěl: „To byl strašný kluk!“

21 KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 20, 94; ZVĚŘINA, Josef. Anti-životopis Oty Mádra, s. 55; ID. Náboženství jed?: k dopisu paní dr. Jarmily Barnákové TV. *Reportér* 1990, 7.–13. 9., roč. 5, č. 16, s. 23; KANTŮRKOVÁ, Eva – ZVĚŘINA, Josef. *Dialog o víře*. Praha: Scriptum, 1993, s. 44.

22 *Žprávy z Bubenče z Arcibiskupského gymnasia a semináře* 1926, roč. 3, č. 3–4, s. 33; 1928, roč. 5, č. 3–4, s. 32; 1931–32, roč. 9, č. 3, s. 66.

dřích, který po neúspěšném studiu na Arcibiskupském gymnáziu získal díky kontaktům otce Klementa místo u Bati.²³

Vcelku byl tedy Josef Zvěřina formován v prostředí, které cíleně podporovalo kněžská a řeholní povolání.²⁴ Tak se stalo, že v tercii (1926–1927), během níž přijal 16. května 1926 svátost biřmování,²⁵ začalo i jemu „poprvně ťukat na srdce kněžské povolání“. To ovšem poté prošlo krizemi a zatemněním, takže k definitivnímu rozhodnutí dospěl v sextě (1929–1930). Nevěřící teta, o níž již byla řeč, jej sice zrazovala od toho, aby chodil „na flandáka“, ale slova matky „a mě by mrzelo, kdyby nešel“ pro něj byla velkým podnětem: „Tam, zdá se mi, už definitivní rozhodnutí padlo.“ Otcem uváděné ekonomické výhody tohoto povolání jej naopak popouzely až k zuřivosti.²⁶

Své rozhodování Zvěřina popsal jako velmi racionální, na vylučovací metodě založený proces, v němž rozhodující roli hrála touha po svobodě a příklon ke kněžství a teologii jako té životní cestě, jež je spojena s podrízeností jedinému a nejvyššímu Pánu. Neopomněl ovšem dodat, že to vše bylo nesené skrytým Božím voláním, „zvláštním Božím tahem, Pán mě táhl jak vzpurného kozla“.²⁷ Ozvukem tohoto Zvěřinova pojetí

23 Srov. *Legio angelica: měsíčník pro liturgickou a sociální výchovu hochů* 1937, roč. 8, č. 8, s. 126: Zvěřinova fotografie a zmínka o jeho brzkém kněžském svěcení; REINSBERG, Jiří – SVOBODA, Bohumil. *Legio angelica a P. Method K. Klement, OSB*. Svitavy: Trinitas, 2000; rozhovor Vojtěcha Novotného s Marií Vaničkovou (17. 4. 2008).

24 Ve Zvěřinově ročníku se dvacet čtyři abiturientů rozhodlo pro stav duchovní, šest pro stav světský. Do pražského semináře vstoupili Alois Doubek, František Fulín, Augustin Korynta, Václav Kuthan, Jan Lebeda, Ludvík Pavlíček, Jiří Svoboda, Vladimír Tomaides a Josef Zvěřina. Do semináře v Hradci Králové vstoupili František Česenek, Jaroslav Dvořák, Josef Malý, Jan Nepomuk Mikula, Josef Sedláček, Václav Talacko, do Českých Budějovic Vojtěch Kohout a Jiří Pešek. K benediktinům v Břevnově vstoupil Jan Čerovský (později archivář) a Karel Kudr (později diecézní kněz), do Emauz pak Alois Verzich (později opat Maurus). K premonstrátům na Strahov vstoupili Břetislav Mokrý, František Šít a Josef Šít. Ke křižovníkům vstoupil Josef Malinský. Studia práv, medicíny a učitelství si zvolili Ladislav Král, Bohumil Půlpán, František Rezek, Jan Staněk, Otakar Strupka a Zdeněk Zenger. Viz *Zprávy z Bubenče z Arcibiskupského gymnasia a semináře* 1932–33, roč. 10, č. 1–2, s. 30–31 (křestní jména doplněna z třídních katalogů). Zvěřina ze svých spolužáků připomíná i pozdějšího ředitele české redakce Svobodné Evropy Jaroslava Pecháčka a dominikánského provinciála Antonína (Ambrože) Svatoše (vstoupil do řádu v r. 1930, tedy ještě před maturitou): KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 19–20.

25 SPCN, Index alumnů: Zvěřina Josephus.

26 KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 19.

27 KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 80, 22. ZVĚŘINA, Josef – JANČAŘÍK, Michal. Rozhovor s P. Josefem Zvěřinou, s. 16: „V dětství jsem knězem být nechtěl, a když už dítě rozum bralo, začal jsem uvažovat o svém budoucím povolání a vybíral jsem si: Přírodní vědy ne [...]; medicína ještě hůř [...]; jazyky na filosofické fakultě by mě snad lákaly, ale abych celý život učil děti od základů skloňovat a časovat, tomu jsem život věnovat

kněžství jako nejsvobodnějšího povolání je i jeho pozdější popis kněze jako milovníka svobody:

„Nesloužím nikomu, jediné Bohu a jediné jemu se klaním. Nesloužím žádné paní, jediné pravdě, která nám byla dána v Ježíši Kristu. Nesloužím ničemu, jediné dobru, které se lidem zjevilo z nesmírné moci a milosrdenství našeho Boha. Nesloužím nikomu, protože na zemi nemám pána, ale jen bratry a sestry – a těm chci sloužit do sebezmaření. Nesloužím žádné paní, ale jen cestě, která vede ke znovuzrození člověka. Nesloužím ničemu, jen životu, který jsme přijali v plnosti v Ježíši Kristu. *Sloužit Božímu království znamená kralovat!* Jsem nejsvobodnější, protože bojuji za svobodu z otroctví hříchu, těla a světa. Jsem nejsvobodnější, protože nejsme pod zákonem a protože láska je víc než zákon. Jsem nejsvobodnější, protože jsem se vzdal na život a na smrt svobodě živého Boha. Jsem nejsvobodnější, protože nemám strach z nikoho, ani ten největší, ze smrti, protože ta mě zbaví poslední bázně, bázně před zavržením.“²⁸

1.3 Studium a formace v Římě

Poté, co Zvěřina 23. června 1932 s vyznamenáním maturoval,²⁹ trávil – stejně jako takřka každý rok – prázdniny v rodišti své matky, Ratenicích, kde byl hostem místního faráře a svého dobrodince Vladimíra Jeřábka.³⁰ Z té doby pochází žertovný doklad o Zvěřinových „ohláškách“:

nehodlal. Při tomto výběru jsem dospěl až ke kněžství, jakožto nejsvobodnějšímu a mně nejvíc vyhovujícímu povolání. To však byly pouze úvahy malého kluka. Tím rozhodujícím byla síla Božího volání, která mě přitáhla, aniž jsem věděl jak.“

- 28 CDČT, f. Josef Zvěřina I, k. 4: ZVĚŘINA, Josef. [Hledání kněžské autenticity] (cca 1974); ZVĚŘINA, Josef. Ricerca dell'autenticità sacerdotale. *CSEO documentazione* 1974, červen, roč. 8, č. 85, s. 182–184. V ID. *Odvaha být církví*. Mnichov: Opus Bonum, 1981, s. 62–63 (kap. Hledání kněžské autenticity) je tato pasáž – v originále i italské verzi uvedená jako č. IV – uvedena jako č. VII v mírně pozměněném znění.
- 29 AHMP, f. Arcibiskupské gymnasium Praha XIX. – Dejvice, Sadová 3, protokol o zkouškách dospělosti 1921–1935: Josef Zvěřina.
- 30 SKTF, sl. Josef Zvěřina: Curriculum vitae (29. 10. 1945); KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 22. Pro jméno faráře a údaje o farnosti srov. *Catalogus Cleri secularis et regularis Archidioeceseos Pragensis pro Anno Domini MCMXXXII*, Pragae: Československá akciová tiskárna, 1932, s. 143. Léto r. 1929 (19. 6.–30. 8.) strávil Zvěřina léčebným pobytem v Rakousku: ABS, sl. V-691 MV: Bárta Josef a spol. – operativní podsvazek č. 1: Dr. Zvěřina Josef – šetření (30. 5. 1950).

„Oznamuje se láskám Vaším, že v stav svatého manželství vstoupiti míní
Josef Zvěřina, 19letý, nábož. ř. kat., svobodný,
a panna Theologia, 1932letá, ř. kat., svobodná.

Ohlašují se dnes poprvé.

Kdo by nějaké zákonitě překážky věděl, necht' je oznámí rektorátu semináře.

Oddavky budu provedeny, jakmile snoubenci krejčí ušije
svatební šaty, t.j. kleriku.

Zatím se dotyčný hledí spravit na duchu násilně se přecpávaje
hebrejštinou, která mu mimo to slouží jako trávicí prostředek.

Salvete! Josef Zvěřina³¹

Dne 21. září 1932 zavítal do Ratenic nový pražský arcibiskup Karel Kašpar, konající generální vizitaci kolínského vikariátu.³² Zvěřina mu stavěl slavobránu a skládal verše na přivítanou i na rozloučenou. Po obědě mu byl představen jako maturant s vyznamenáním, který chce být knězem.

„Kardinál byl neobyčejně potěšen a pak si zavolal faráře a řekl, že jsem na něj udělal dobrý dojem, ačkoliv jsem si z něho tropil žerty jako pravý kluk a buřič. A farář hned žádal, jestli by mě neposlali do Říma, to byl jeho sen, abych studoval v Římě. Pan kardinál řekl, že je to tento rok vyloučeno, a já tam ani nechtěl, poněvadž jsem slyšel, že je tam velmi přísná kázeň.“³³

Nedlouho poté vstoupil tedy snoubenec panny Teologie do semináře:

„Tak jsem se s těžkým srdcem přihlásil v pražském semináři, protože do semináře se mi skutečně mnoho nechtělo. Chtěl jsem být knězem, ale seminář a život klerika v sutanách se mi pranic nelíbil. A skutečně, duch pražského semináře nebyl dobrý. Hlavně proto, že tam vládly zastaralé kázeňské předpisy, výchova prakticky žádná, sport tam skoro nebyl, bohoslovci po obědě – dosti chabém – chodili do kuřárny, která byla pročpělá kouřem, a tam se vedly

31 NA, f. Čeršovský Jan: rukopisný lístek zasláný Janu Čeršovskému a Karlu Kudrovi.

32 *Ordinariátní list pražské arcidiecése* 1932, 1. 9., č. 9, s. 85; SOKA Kolín, f. Farní úřad Ratenice 1792–1949, Kniha prohlášek bohoslužeb 1918–1942, ad 18. 9. 1932: Příjezd v osm hodin ráno, uvítání na hřbitově před kostelem, mše svatá, kázání, biřmování a zkouška školních dětí z náboženství. Odpoledne pobožnost za zemřelé a rozloučení s osadou.

33 KRÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 22. NA, f. Čeršovský Jan: dopis Janu Čeršovskému (Ratenice, 24. 9. 1932): „Nyní užívám posledních dnů zlaté svobody a bezstarostnosti. O vizitaci jsem byl představen J. E. arcibiskupu Karlovi, který se nade mnou náramně zaradoval a těší se v Praze na shledání. Nedej Pán Bůh! Možná, že ho ta radost brzy přejde.“

řeči, které rozhodně bohoslovecké nebyly. Čili byl to mor na tělo i na duši. Kromě toho jsem měl opět problémy se zdravím, málo jsem spal, začal jsem tloustnout, a tak na mě šla hrůza, že toho nechám.“

Počátkem listopadu si jej však povolal rektor semináře, Otto Lev Stanovský, který mu jménem arcibiskupa nabídl studium v Římě.³⁴ Přestože Zvěřinu současně od tohoto studia zrazoval, ten věděl, že chce-li být knězem, jinou volbu nemá. Vedle toho ho lákal Řím sám, zejména antické památky, touha naučit se cizí řeči a získat rozhled po světě. Proto nabídku přijal a již tři dny poté, ve středu 9. listopadu 1932, odjel na šest let do Itálie. Cestu vlakem vykonal spolu se spolužákem z Arcibiskupského gymnázia Janem Nepomukem Mikulou. Do nově vybudované československé Papežské koleje Nepomucenum (1929) přibyl 11. listopadu 1932.³⁵

První dojmy z koleje byly velmi pozitivní.³⁶ Také papežský Řím mladého muže okouzloval.³⁷ Záhy však zaujal diferencovanější a kritický postoj, zejména vůči představeným koleje.³⁸ Rektorem byl Ital Ferdinando Roveda, vicerektorem Václav Černý, jehož Zvěřina i s odstupem let označil za „muže svatého života“.³⁹ V létě roku 1935 ovšem zemřel a na

34 Fakt, že iniciativa vzešla od arcibiskupa Kašpara, dokládá i skutečnost, že později sám hradil Zvěřinovi pobyt a studium. Srov. NA, f. APA-Ord, k. 517-1/1-6: sl. 517-1-1: dopis Knížecí arcibiskupské konsistoře v Praze Ústřední kanceláři knížecích arcibiskupských statků v Praze, čj. 16229 N (4. 1. 1938).

35 SPCN, Index alumnů: Zvěřina Josephus. Pas mu ale byl za účelem studijní cesty vydán na dobu od 7. září [sic!] 1932 do 28. února 1933: ABS, sl. V-691 MV: Bárta Josef a spol. – operativní podsvazek č. 1: Dr. Zvěřina Josef – šetření (30. 5. 1950). Průběh cesty a první dojmy z Říma přibližuje ZVĚŘINA, Josef. Dopis ctih. p. Josefa Zvěřiny, bohoslovce v Nepomucenu v Římě, vdp. P. rektorovi (V Římě 25. listopadu 1932). *Žprávy z Bubenče z Arcibiskupského gymnasia a semináře* 1932–33, roč. 10, č. 3, s. 44–46.

36 NA, f. Čerovský Jan: dopis Janu Čerovskému (Řím, 21. 11. 1933): „Jistě Tě bude zajímat, jak se mi tu líbí. Hochu, děkuji Pánu Bohu, že jsem se sem dostal. V koleji jsem úplně spokojen; P. Stork je takový, jak jste mi jej líčili v Praze. P. vicerektor je také hodný. Duch celé koleje je veselý. Arci decens hilaritas. Je nás 30.“ Dopis Janu Čerovskému (Řím, 24. 12. 1932): „„Správné bujnosti“ je tu až až, hádat se mohu s celou kolejí a také to dělám, až chraptím. Ale při tom se máme rádi.“

37 NA, f. Čerovský Jan: dopis Janu Čerovskému (Řím, 11. 4. 1932): „To je něco jiného, než když se u nás díváš na ty kanovníky. To člověk otevře ústa a s rozkoší ssaje plnými doušky ten silný, zdravý a čistý vzduch stoprocentního křesťanství a církevního ducha.“

38 *Catalogus Cleri saecularis et regularis Archidioeceseos Pragensis pro Anno Domini MCMXXXIII*. Prague: Československá akciová tiskárna, 1933, s. XXXI.

39 O tom, jak velmi (a proč) si jej cenil, vypovídá list, jímž se Zvěřina jménem nepomucenských bohoslovců obrátil na jakéhosi nejmenovaného kněze (snad Jaroslava Kulače – někdejšího alumnus koleje Bohemicum, metropolitního kanovníka u sv. Víta a jakéhosi ochránce římských bohoslovců), aby jeho prostřednictvím informoval českou veřejnost o úmrtí vicerektora Václava

jeho místo nastoupil Josef Bezdíček, s nímž „stále vedl válku“.⁴⁰ Všem těmto mužům Zvěřina v dobové korespondenci i ve vzpomínkách vyčítal, že pod jejich vedením české koleji scházel kontakt s kolejemi dalšími, takže se bohoslovci nemohli naučit cizí jazyky a poznat poměry v jiných zemích. Druhý nedostatek spatřoval v kulturní izolaci: bohoslovci měli velmi omezený přístup k beletrii a k dennímu tisku. Volněji bylo o letních prázdninách, které seminaristé trávili ve vile u Livorna, odkud také podnikali různé výlety, zejména k moři.⁴¹

Kladnou postavou Zvěřinovy formace byl spirituál Alois Stork SJ. Mladý bohoslovec si cenil jeho povahy, vzdělání i zkušeností. Byl vděčný za to, že mu za duchovní četbu určoval dobré tituly, v nichž nalézal to, co hledal: elán, svatou zuřivost, bojovné nadšení, nesmlouvavost a explozivnost. Ty ovšem Zvěřina spojoval s předsevzetím, že se především naučí poslušnosti.⁴² Svůj bohoslovecký ideál si totiž formuloval podle

Černého, k němuž došlo 28. 6. 1935, a o jeho osobnostním profilu. Dopis z 3. 7. 1935 se uchoval v rodině Jaroslava Cuhry st., jehož manželka byla sestrou vicerektora Černého. Zvěřina s touto rodinou později navázal dlouhotrvající přátelství. Z rodinného archivu poskytl kopii dopisu Jaroslav Cuhra ml. (SKTF, sl. Josef Zvěřina); srov. též CUHRA, Jaroslav ml. *Svědění paměti: Kniha o životě a díle architekta, filosofa, křesťanského politika, vlastence a dlouhodobého vězně cesty svědomí*. Olomouc, Poznáni 2009, s. 83.

- 40 KRÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 24–25. Zvěřina na tomto místě zaměnil vicerektora za rektora.
- 41 KRÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 24; NA, f. Čeršovský Jan: dopisy Janu Čeršovskému; ZVĚŘINA, Josef. Dopis ctih. p. Josefa Zvěřiny, bohoslovce v Nepomucenu v Římě, vdp. P. rektorovi (V Římě 25. listopadu 1932). *Žprávy z Bubenče z Arcibiskupského gymnasia a semináře* 1932–33, roč. 10, č. 3, s. 44–46; ID. Z dopisu ctih. p. Josefa Zvěřiny P. Jar. Ovečkovi z Říma z 30. října 1933. *Žprávy z Bubenče z Arcibiskupského gymnasia a semináře* 1933–34, roč. 11, č. 1–2, s. 25; ID. Z dopisu ctih. p. Josefa Zvěřiny, chovance Nepomucena v Římě, dp. P. Jaroslavu Ovečkovi T. J. (V Livorně 11. října 1934). *Žprávy z Bubenče z Arcibiskupského gymnasia a semináře* 1934–35, roč. 12, č. 1–2, s. 17–20 a dopisy dalších bohoslovců tamtéž.
- 42 NA, f. Čeršovský Jan: dopis Janu Čeršovskému (Livorno, 6. 8. 1933): „Je to [= spirituál Stork] pevný charakter, který si za života vložil do srdce wertheimku a nyní si do ní vždy sáhne a vytáhne hotovou věc, střízlivě promyslenou, s kterou mu nikdo nehne. V oboru pastorače je dost moderní, má vzdělání a zkušenost dost cennou. Ve věcech sociálních mně již tak neimponuje: jeho názory mají nepatrný nádech starožitnosti. Než přesto se mohu mnohému od něho naučit, poněvadž sám jsem v těchto věcech mnoho nestudoval. Ve věcech literárních a uměleckých je, myslím, mnoho zastaralý. Ostatně na tom mnoho nezáleží. Má však tu dobrou vlastnost, že neodsuzuje moje stanovisko. Naopak: přišel mi na vkus a půjčuje mi na duchovní četbu, kterou nám on sám vybírá, dobré knížky: Hella – pokud tu je; nyní mi dal Papiniho *Život Kristův*. Myslím, že to znáš. Mně se to ohromně líbí, poněvadž mi to dává to, co jsem hledal v Bloyovi a co mi nemůže dát p. spirituál: ten elán, tu svatou zuřivost, to bojovné nadšení, nesmlouvavost a explozivnost. P. spirituál je energický, pracovitý, horlivý, ale té „forzy“ – jak říkají Italové –, která se mi tolik líbí, té nemá. A právě těmito knihami ji v sobě živím s náramnou pečlivostí, poněvadž je té stravy málo. Moc a moc málo. Někdy mne to dopálí. Je mi nepochopitelné, proč nám v těchto věcech kladou takové překážky. Přece se

Órigena: stejně jako tento doctor adamanteus, doktor ocelový, i on chtěl být racionalista, ocelový, ukázněný muž. S odstupem času Zvěřina svůj cíl hodnotil slovy: „Byly to zbytky mé klukovské představivosti a mých ideálů, tentokrát zušlechťených a povýšených do úrovně bohoslovce.“ Duchovní četba, prostředí starokřesťanského Říma, vliv spirituála „a konečně milost Boží“ v něm ovšem skutečně zanechaly „nejhlubší stopy“: dospěl ke „konverzi snad po všech stránkách“.⁴³

Podle výpovědi (vesměs ovšem denunciační), kterou učinil po druhé světové válce Franz Werner Bobe, tkvěl problém mezi Bezdíčkem a Zvěřinou v tom, že vicerektor shledával u alumna nedostatek skromnosti a poslušnosti a že ten odmítl vicerektorovi donášet na své kolegy.⁴⁴ Jisté je, že Bezdíček Zvěřinu hodnotil jako člověka zbožného a bystrého, pilného ve studiu, pohotového, usedlé povahy, ale nedokonalé podřízenosti. Ještě i po kněžském svěcení považoval jeho chování za klackovité a obával se, „aby nikdy z jeho jednání drahá kolej úhony neutrpěla“.⁴⁵

nám dostává základ, který zaručuje, že ten elán nebude prázdným mlácením jazyka, sprostým humbukem a zavrženímhodným bombastem. Dostává se nám vzdělání, s nímž můžeme spravit chyby, které tito lidé udělali. My, kteří máme jednou být vůdci, kteří máme stát na nejhorších místech seče, my jsme vychováni – P. spirituála vyjímám –, jako by našim životním cílem bylo sedere post fornicem, habere bonam pacem atd.; jakoby našim pracovním programem bylo uspávat otřilým tělem zamaštěné kanovnické lavice a urážet Pána Boha bezduchým, chvalným a pohoršlivým recitováním hodinek. A představ si, ještě tu trochu, kterou nám P. spirituál dával – míním nyní jinou věc: zprávy z našeho veřejného života – i tu chce náš vicerektor omezit. Je to strašné! Kdybych si byl neumínal, že se tu naučím poslouchat, udělal bych tu revoluci; praxi mám v tomto ohledu dostatečnou z Bubenče. [...] Jinak však neříkej nikomu nic. Kdyby se to někdo dověděl, jak si vážím svých představených, stěhoval bych se do Prahy, kde je to – zase v jiném ohledu – stokrát horší. [...] Ostatně Ti slibuji, že se předělat a ukolébat nedám – aspoň ne v tomto bodu.“

- 43 KRÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 24; ZVĚŘINA, Josef. Dopis ctih. p. Josefa Zvěřiny, bohoslovce v Nepomucenu v Římě, vdp. P. rektorovi (V Římě 25. listopadu 1932), s. 46. Do těchto souvislostí je třeba klást i vzpomínku Jiřího Reinsberga, který po svém příjezdu do Nepomucena obdržel od novokněze Zvěřiny svatý obrázek s citací z Tomáše Kempenského: „Natolik se dostaneš kupředu, nakolik si udeleáš násilí“: VYŠOHLÍD, Zdeněk. *Rozhovory před věčností: Jiří Reinsberg o světě i o nás*. Pořičany: Jiří Nussberger, 2004, s. 161.
- 44 ABS, sl. 302-172-4: zpravodajské zprávy o církvi: Franz Werner Bobe: Zpráva o církevním zpravodajství katolické církve a o osobních poměrech čl. duchovenstva v Praze: „S Bezdíčkem, vicerektorem Nepomucena, se nesnášel příliš dobře, Bezdíček nerad viděl jeho příliš velkou ctizádostivost. Hlavní důvod nepříznivého poměru mezi nimi byl asi způsoben tím, že Zvěřina nekonal Bezdíčkovi zpravodajské služby, které tento očekával. Několikrát ho k tomu vybízel, ale Zvěřina tomu nechtěl rozumět. Když jsem mluvil v roce 1943 v Římě s Bezdíčkem, prohlásil ten, že Zvěřina je člověk s nezlomným vzdorem a že mu schází pravý duch skromnosti a poslušnosti. Zvěřina byl tenkrát právě internován v Zásmukách. Bezdíček řekl zlomyslně, že to Zvěřinovi přeje, snad se tam naučí skromnosti.“
- 45 SPCN, Index alumnů: Zvěřina Josephus: „Pius, acii ingenio, diligens in studiis incumbendis, promptus ad agendum, non perfecta submissione, indole sedenti.“ Viz též NA, f. APA-Ord,

Rektor Roveda pak uvedl, že Zvěřina je iniciativní, někdy ovšem jedná poněkud nepromyšleně.⁴⁶ Zvěřina sám pouze poznamenal: „... ačkoliv jsem si umíňoval, že budu poslouchat, mnohdy jsem poslušnost nedodržel, ale celkem myslím, že jsem se tam poslouchat naučil.“⁴⁷

Bohoslovci studovali na Pontificium Athenaeum Seminarii Romani v blízkosti Lateránské basiliky. Od roku 1932 byly z rozhodnutí papeže Pia XI. pro toto filosoficko-teologické učiliště budovány tamtéž nové prostory, dokončené a slavnostně otevřené 3. listopadu 1937. Název školy nebyl pevně ustálen, vedle zmíněného názvu Pontificium Athenaeum Seminarii Romani se hovořilo i o Pontificium Athenaeum Lateranense s filosofickou a teologickou fakultou a přidruženým Pontificium Institutum Utriusque Iuris. Dnes jsou tyto fakulty spojeny v Pontificia Universitas Lateranensis. Právě v roce, kdy Zvěřina přišel do Říma, vstoupila v platnost nová úprava církevních studií, kterou kodifikovala apoštolská konstituce Pia XI. *Deus scientiarum Dominus*, de Universitatibus et Facultatibus studiorum ecclesiasticorum, z 24. května 1931 a prováděcí *Ordinationes* Posvátné kongregace pro semináře a univerzity z 12. června 1931.

Studium potřebné pro kněžské svěcení zahrnovalo filosofii a teologii. Každý student, který chtěl na filosofické fakultě dosáhnout akademických hodností, musel absolvovat nejprve tzv. biennium philosophiae scholasticae, tedy být filosoficky vzdělán „v úplné a souvislé soustavě nauky podle metody a zásad sv. Tomáše Akvinského“. Dvouleté studium muselo vedle všeobecného úvodu zahrnovat obory hlavní (logiku, kosmologii, racionální čili filosofickou psychologii, kritiku nebo kriteriologii, ontologii, přirozenou teologii, etiku a přirozené právo, dějiny filosofie) a obory vedlejší (experimentální psychologie, filosoficky relevantní vědecké otázky z biologie, antropologie, fyziky a chemie). Předpokládaly se také některé obory zvláštní. Studium bylo zakončeno titulem bakalář filosofie.

k. 517-2/1-6: sl. 517-2-4, f. 47: dopis vicerektora Nepomucena Josefa Bezdíčka kard. Karlu Kašparovi (2. 8. 1938): „My jsme vypravili arcidieceši letos dva kněze. Loni jsem také vypravoval dva. Jest však trochu rozdíl. Letos dosti s obavou ne tak u dp. Svobody jako Zvěřiny. Dovolil jsem si o něm referovati Vaší Eminenci dříve, nebudu proto hořké opakovati; jenom zmiňuji se, že i v poslední době leckterou trpkou pilulku jsem musil spolknouti a bylo mně někdy bolestno z jeho jednání i co prefekta: dvakrát jsem mu řekl: „Vaše jednání jest příliš klackovité!“ Modlím se zaň a prosím Božského Velekněze, aby jej ve své milosti zachoval, aby nikdy z jeho jednání drahá kolej úhony neutrpěla!“

46 NA, f. APA-Ord, k. 517-2/1-6: sl. 517-2-4, f. 41: dopis rektora Nepomucena Ferdinanda Rovedy kard. Karlu Kašparovi (28. 6. 1938): „Zvěřina ha spirito di iniziativa: forse talvolta alquanto irriflessivo.“

47 KRÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 25.

Na teologické fakultě měla být teologie vykládána metodou „jak pozitivní, tak scholastickou“: „po vyložení pravd víry a po provedení důkazu z Písma sv. a tradice“ byla „podle zásad a nauky sv. Tomáše Akvinského zkoumána a osvětlována povaha a hluboký smysl těchto pravd“. Hlavními obory byla fundamentální teologie, dogmatická teologie, morální teologie, Písmo svaté (úvod a exegeze Starého a Nového zákona), církevní dějiny, patrologie a křesťanská archeologie, kanonické právo. Za pomocné obory bylo pokládáno studium hebrejštiny a biblické řečtiny, systematicko-historické studium liturgie, asketika a teologické otázky týkající se Východu. Také zde se předpokládaly některé obory zvláštní. Studium bylo ukončeno titulem bakalář teologie, na který ale ještě měla navázat zkouška vedoucí k titulu licenciát teologie. Pro připuštění k ní již musel dotyčný absolvovat všechny přednášky a cvičení. Následovala hodinová komisionální ústní zkouška z veškerého bohosloví. V ní student prokázal, že je schopen vyučovat na školách, které neudělují akademické hodnosti.

Zvěřinovo studium věrně sledovalo takto stanovené schéma. V letech 1932–1934 absolvoval biennium philosophiae scholasticae a dosáhl titulu bakalář filosofie, v letech 1934–1938 pak studoval teologii, v níž na titul bakalář teologie z 3. listopadu 1936 navázal 8. července 1938 titul licenciát teologie. Všech titulů dosáhl na základě hodnocení magna cum laude.⁴⁸ Od samého počátku bral totiž Zvěřina studium vážně. V roce 1933 Janu Čerovskému napsal:

„Musíme konečně jednou změnit názor na studium a zanechat školometského posměšku o šprtáctví. I Tobě kladu vážně na srdce, abys pracoval v studiu poctivě. Již ve filosofii! U nás se rozmohla móda ohrnovat pysky na filosofii, ale zatím jsme zamořeni žalostným nedostatkem, jenž se jeví všude, i na př. u takového Floriana, jenž přece v tomto oboru je mezi laiky u nás nejdále (srov. psychologické, hl. gnoseologické hrubky v Ubývání rozumu, kterým dal projít bez poznámky).“⁴⁹

48 SPCN, sl. sign. IV/10: Ordinatio Zvěřina Josephus 1932–1938: výkazy o studiu; SKTF, f. Josef Zvěřina: Curriculum vitae (29. 10. 1945) a dopis děkana bohoslovecké fakulty Karlovy univerzity k MŠANO ve věci nostrifikace Zvěřinova licenciátu (15. 4. 1939); vysvědčení o nostrifikaci (13. 6. 1946) uvádí jako datum dosažení licenciátu 7. 7. 1938.

49 NA, f. Čerovský Jan: dopis Janu Čerovskému (Livorno, 19. 11. 1933). Míneňa kniha SAINT-BONNET, Blanc de. *Oslabení lidského rozumu*. Stará Říše: [Marta Florianová], 1927.

Současně mu oznámil pevný úmysl specializovat se v patrologii. O půl roku později psal:⁵⁰

„Vážím si jí [= vědy] velice, poněvadž je to práce na poli ducha, poněvadž je to pěstění a obohacování, rozvinování nejkrásnější schopnosti, kterou nám Bůh dal. Bylo by tudíž hříchem, vzpourou proti plánu Božímu vědu odsuzovat.“

U kněze je nicméně věda podle jeho mínění prostředek zacílený k pastoraci, za cíl ji mohou mít laici. Proto studoval „především to, co jako kněz musím ovládat, t.j. učení církve“. Podobně pastorační význam přikládal u kněze zájmu o umění:

„Umění pokládám za nutnou složku každého vyššího projevu ducha. Je tedy jeho význam zcela mimořádný a zdá se mi chudý každý, kdo pro umění nemá pochopení. A zase prakticky uzavírám pro kněze: v jeho vnitřním životě má mít funkci prostředku, t.j. udržovat jeho duši ve sféře vyšších zájmů, budit touhu po delikátnějších předmětech než kongrua, kuchyně atd.“

Probuzené pastorační zájmy vedly Zvěřinu k tomu, že záměr s patrologií opustil, „či lépe doporučil vůli Boží“:

„Čas, který jsem jí minil věnovat, obrátil jsem na studium věcí z pastore: na pedagogiku, katechetiku, vedení duší, práci organizační ve farnosti, hlavně mezi mládeží, sociologií a pod. Na tu ostatní vědu z Lateránu (biologii, anthropologii, psychologii exper., fysiku) jsem zanevřel. Svůj účel naprosto neplní a věci, které jsem shora uvedl, musím studovat soukromě. Zabírají mi tudíž ony vědy jen zbytečně čas. Vůbec na Lateráně máme výchovu pro dráhu vědeckou (a hlavně ‚vědeckou‘ – alespoň na filosofii), o práci mezi dušemi ani slechu! Proto jsem na tu pavědu zanevřel. Ještě že máme P. spirituála, který je po této stránce jedinečný. Vede nás opravdu výtečně. Jinak, nebýt jeho, bych musel značně nadávat.“

Také v dalších dopisech se Zvěřina zmínil o tom, že se soukromě věnuje Katolické akci, pedagogice, sociologii a angličtině. I holandštině, protože chtěl poznat „vyspělou flámskou a holandskou pastoraci“, aby se mohl „kochat pohledem na katolíky, které nezamořilo paďourství“.⁵¹ A v roce 1935 vyznal:

50 NA, f. Čerovský Jan: dopis Janu Čerovskému (Livorno, 25. 7. 1934).

51 NA, f. Čerovský Jan: dopis Janu Čerovskému (Řím, 18. 4. 1935); dopis Janu Čerovskému (Řím, 31. 3. 1936).

„Theologie mne těší [...] Raduji se, poněvadž moje touha po kněžství dostává konečně reality, po nichž se může chtivě pnout jak divoké víno. [...] Tedy, jak pravím, jsem v teologii velmi šťasten.“⁵²

Po letech se hodnocení studia obrátilo: Zvěřina v autobiografii označil jeho první část – zejména pokud jde o „profánní předměty“ – za „program pro nadměrně nadané studenty“, druhou část, vlastní teologii, pokládal za „poněkud slabší“. Kladně na něj zapůsobil historik Pio Paschini, patrolog Antonio Casamassa a učitel orientální teologie Martin Jugie. Dogmatiku, kterou tehdy vyučovali Armando Fares a Francesco Carpino, pokládal za vůbec nejslabší disciplínu.⁵³ Studovalo se v latině a v italštině.

Struktura a zaměření přednášek se odráží v tvrzení Josefa Zvěřiny, že jeho gnozeologická východiska ve filosofii spočívají v tomismu a v teologii v tomismu a scotismu a že základ jeho myšlení tvoří metoda scholastická.⁵⁴ „Načerpal jsem ji v mládí a díky Bohu za to! Scholastika dá člověku myšlenkovou kázeň...“⁵⁵ Bližší pohled by ovšem vedl k upřesnění, že se v tomto případě jednalo o jeden určitý typ tomismu a scholastiky – o novoscholastiku římského ražení. U Zvěřiny jde ovšem skutečně pouze o východisko, které hojně doplňoval a rozvíjel, zejména po roce 1965.

Studia provázely i jednotlivé kroky ke kněžství, nižší a vyšší svěcení: 22. prosince 1934 první tonzura, 21. prosince 1935 ostiariát a lektorát, 9. února 1936 exorcistát a akolytát. S užitím výjimky kán. 976 § 2 CIC/1917 následovalo 22. května 1937 podjáhensství, 20. června 1937 jáhenství a v neděli 11. července 1937 kněžství. Toto svěcení přijal Josef Zvěřina v kostele Božského Srdce Páně.⁵⁶ Doklad o světiteli se nepodařilo dohledat, pravděpodobně jím byl dle dobové zvyklosti tehdejší římský vikář kardinál Francesco Marchetti Selvaggiani.

52 NA, f. Čerovský Jan: dopis Janu Čerovskému (Řím, 18. 4. 1935).

53 KRÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 23. Další zmínky v citovaných dopisech Zvěřiny a jeho kolegů z Nepomucena, a o málo starší PLANNER, František. Příběh Nepomucena, s. 15. Pro úplný seznam profesorů a popis předmětů srov. PONTIFICIUM ATHENAEUM LATERANENSE. *Anno Academico 1937–1938 Commentarium*. Romae: Typis Polyglottis Vaticanis, 1938, s. 82–85, 95–105.

54 CDČT, f. Josef Zvěřina III, k. 1: Dr. Josef Zvěřina.

55 ZVĚŘINA, Josef – JANČAŘÍK, Michal. Rozhovor s P. Josefem Zvěřinou, s. 17.

56 SPCN, Index alumnů: Zvěřina Josephus; SPCN, sl. sign. IV/10: Ordinatio Zvěřina Josephus 1932–1938: žádosti o jednotlivá svěcení, prohlášení před nimi, professio fidei, dispense. HOLUBOVÁ, Miloslava. Člověk, který se měl „nezaslouženě dobře“. *Katolický týdeník* 1993, roč. 4, č. 18, s. 8.

„Vysvěcen jsem byl v Římě, svěcení jsem přijal celou duší, bylo to pro mne něco velikého a hlubokého. Na primici, kterou jsem slavil v koleji, přijeli rodiče. Druhou mši svatou jsem sloužil v katakombách, třetí u sv. Petra, čtvrtou u sv. Pavla a pátou v Santa Maria Maggiore. To byly moje první kroky kněžství.“⁵⁷

Zůstal potom ještě rok v Římě, byl prefektem v Nepomucenu a připravoval se na licenciát. Toho dosáhl 8. července 1938 a necelý týden poté, 14. července, opustil kolej a vrátil se do Československa.⁵⁸

„Do vlasti jsem se vracel s velice pohnutým srdcem, poněvadž jsem věděl, že opouštím nejkrásnější čas svého života a že jedu do temna. Byl to rok třicátý osmý, hrozila druhá světová válka. Hitler se už netajil svými plány a fašisté v Itálii mu nahrávali. 15. května téhož roku byla vyhlášena první mobilizace u nás. Působilo to na nás v koleji velice skličujícím dojmem, bylo to právě před zkouškami, když jsme slyšeli vykřikovat na ulicích kameloty: ‚Poslední novinky z Československa!‘ – Bylo nám těžko.

Vrátil jsem se tedy domů s vědomím, že jdu do poměrů těžkých, že se nad vlastní stahuje soumrak nejen národnostní, ale i duchovní. Nedělal jsem si nejmenší iluze. Cestou ve vlaku jsem si pořád říkal, že se vracím tak trochu jako svatý Vojtěch a že vezu mír, mír a pokoj a že chci být mužem Božím uprostřed těch vybičovaných vášní a hrozeb, což bylo přesně v dětské linii mých tužeb a nyní povýšeno do roviny kněžství.“⁵⁹

Snad proto se jeho první mše svatá, tichá a soukromá, konala v pražské katedrále u hrobu sv. Vojtěcha. Slavnostní primice s kázáním Jana Evangelisty Urbana OFM se potom konala u sv. Jindřicha. Urban se stal Zvěřinovým duchovním otcem, což mělo hluboký vliv na jeho „kněžskou duši“.⁶⁰

57 KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 25.

58 SPCN, Index alumnů: Zvěřina Josephus; REINSBERG, Jiří. *Hospodin rozjasnil svou tvář: rozhovory s Bohumilem Svobodou*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 29–30. Řadu fotografií z dob římských studií uchovává AHMP, f. Farní úřad kostela sv. Mikuláše Praha – Malá Strana 1654–1952, k. 9, inv. č. 81, 82: IV. jiný materiál, kostel sv. Mikuláše: konvolut fotografií.

59 KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 25–26.

60 Ibid., s. 26.

1.4 Zvěřinova ohlédnutí za první republikou

Doba, v níž Josef Zvěřina prožil své dětství a dospívání, se kryje s koncem rakousko-uherské monarchie a s prvním obdobím samostatné Československé republiky. Je namístě nahlédnout, jak ji později reflektoval. Ukazuje se, že byl značně kritický a že kritice podrobil zejména katolickou církev přelomu 19. a 20. století. Je přitom charakteristické, že toto vymezení vůči jejímu tehdejšímu stavu Zvěřinovi sloužilo k nastínění úkolů, které stály na konci 20. století před touto místní církví – i před ním samým. Jasně to ukazují tyto jeho myšlenky:

„Katolická církev žila u nás až do poloviny tohoto století systémem i duchem feudálním. Proto je třeba obnovy v duchu prostoty, kolegiality a nového pojetí autority. [...] Katolická církev byla u nás donedávna církví státní. Je třeba se hlouběji a vnitřně rozejít s mocenskými nároky a triumfalistickými nadějemi, ochotně přijmout chudobu a službu. Státní církev tou měrou, jakou se opírá o světskou moc, ztrácí svobodu, vlastní aktivitu a iniciativu, důvěru v duchovní síly a cit pro nadpřirozené skutečnosti. [...] Katolická církev v naší zemi nese různé stopy rakousko-uherského mocnářství. Ty je nutno objevovat a odstraňovat. [...] Náš katolicismus nese dědictví osvícenství a individualismu. Je třeba odklon od povýšeného intelektualismu i pocitu méněcennosti, od individualismu k plnějšímu společenství. [...] Pro dnešní situaci katolické církve je rozhodující fakt, že jde o sám život víry. Prvotním úkolem pastoračnickým je vytvářet živé obce v našem specifickém prostředí.“⁶¹

Přechod od Rakousko-Uherska k meziválečné Československé republice je Zvěřinou interpretován jako doba, kdy vyšly najevo dlouhodobě narůstající nedostatky uvnitř katolické církve a její neschopnost komunikace s velkými duchy své doby, zejména s Masarykem, a kdy se současně vyjevil odpor společnosti vůči takové podobě náboženství, v němž institucionální, se státem provázaná forma převládala nad osobní vírou. Tento odpor nabyl formy liberalismu a bytostně nedostatečné laické morálky:

„Po rozpadu Rakousko-Uherské říše došlo ke značným změnám i na poli náboženském. Tyto změny navazovaly jednak na kořeny historické, především

61 ZVĚŘINA, Josef. *Odvaha být církví*, s. 109–113 (kap. Teze k dějinnému situování a současnému i perspektivnímu orientování pastorální teologie a praxe).

na husitskou tradici a reformaci i protireformaci u nás, jednak na národní obrození, konečně i na osvícenství.

Husitství přerostlo daleko víc v národní mýtus než ve skutečnou náboženskou víru a křesťanský životní sloh. Rekatolizace po Bílé Hoře způsobila, že se katolická církev stala u mnohých členů národa cizím tělesem, které stále víc a víc zraňovalo jejich národní a náboženské citění. Tento pocit rostl také proto, že katolická hierarchie byla cizího původu a šlechtického rodu, že se katolická církev stala více méně církví státní – a tak se vytvořila podoba austrokatolicismu. Politický odpor se pak přenášel i na pole náboženské a vybíjel se v ničení náboženských památek a symbolů i v nenávisti vůči církevním osobám. [...] Katolická církev [...] bohužel neměla osobnosti, které by se povznesly nad neplodnou apologetiku a vyvedly katolickou církev z obranných zákopů. [...] Vnitřní poměry v katolické církvi u nás, předčasně udušený racionalismus ve světové církvi a ‚protiřímský afekt‘ českého národa daly zrod nynější Československé církvi husitské. Ani tato církev nepřinesla nic podstatného pro duchovní život národa. Za to, co odmítla z katolické víry, neměla co vyššího nabídnout.

Osobností, která znamenala nejvíc v té době pro národ i pro jeho náboženský život, byl T. G. Masaryk. Jako věřící člověk byl výjimkou mezi tehdejšími vídeňskými i pražskými liberálními nebo nevěřícími profesory. Bylo tragédií, že nenašel v katolické církvi rovnocenného partnera pro dialog, takže došlo k vzájemnému nepochopení a polemikám; bylo také chybou katolické církve, že se zatvrdila proti Masarykovým kritikám, někdy správným, jindy v zápalu boje přehnaným.⁶²

„Dnes musíme vyslovit jen velké politování, že církev nebyla schopna přijmout kritiku, pochopit, oč Masarykovi jde, rozlišit oprávněné výtky, které ji měly vést k pokání a očištění, od nepravých, s kterými mohla a měla vést čestný dialog. Možná, že měl Masaryk blíž k světecké postavě biskupa Podlahy než k modernistům, k aristotelovsky založenému arcibiskupovi Kordačovi než k liberálním teologům. Ba i v politice snad mohlo dojít k sblížení s lidmi, jako byl nezištný a vzdělaný Msgre Šrámek nebo čestný poslanec Myslivec, důstojník čsl. legií. Z tohoto hořkého poznání musíme vyvodit příslušné důsledky.“⁶³

„Do vínku rodící se Československé republiky (škoda, že hned od začátku nebyla Česko-slovenská) byly dány pozoruhodné ideje, snad zcela neobvyklé

62 ZVĚŘINA, Josef. Několik pohledů na náboženský život v českých zemích v letech 1918–1988. In *Československo 88: Sborník příspěvků pro mezinárodní sympozium a dokumentů o jeho zmaření a permanentním průběhu*. Praha: [s.n.], 1989 (samizdat), s. 59–60; ID. K 28. říjnu 1988.

63 ZVĚŘINA, Josef. Malý hovor katolického teologa o TGM. *Masarykův sborník*. Sv. VII. *TGM a naše současnost* (1980). Praha: Academia, 1992, s. 244 (původně samizdat z r. 1980).

v dějinách politických. ‚Pravda vítězí‘ ve státním znaku, ‚Ježíš, ne César‘, ‚demokracie z Boží milosti‘, ‚Tábor je náš program‘, ‚sub specie aeternitatis‘ byla hesla jejího prvního presidenta. To byly vertikály. Horizontálou bylo ‚Pryč od Říma‘ (heslo přijaté z německého prostoru – ‚Los von Rom‘, stalo se brzy synonymem ‚Los von Gott‘, pryč od Boha). Další horizontály tvořily problémy hospodářské, sociální, národnostní a mezinárodní. Byly těžké. Ale horší byly problémy niterné, kterým opět čelil T. G. Masaryk heslem: ‚Nebát se a nekrást.‘ [...]

V první republice byly nahrazeny náboženské ideály tzv. laickou morálkou. V zápalu novorozenců se podařilo jejím propagátorům vytvořit ‚občanské ctnosti‘. Byly sice mlhavé a nestálé, ale byly. Jenže čas na nich nemilosrdně hlodal, neboť byly jen občanské. Takže Vychovatel národa musel volat: ‚Nebát se a nekrást.‘ Strach, lokajní morálka, podlízavost vůči mocným a hulvátství proti bezmocným byly nectností ‚malého českého člověka‘. Byl to člověk zištný, sobecký. Ostatně v celém světě laická morálka a civilní odvaha klesala: anglický gentleman a německý ‚der ehrliche Mann‘ se z dějin vytráceli.“⁶⁴

K postupnému oživení českého katolicismu docházelo od počátku 20. století u Josefa Floriana a jeho spolupracovníků a ve druhé vlně pak od druhé poloviny 20. let 20. století – tedy v době, kdy on sám začal studovat na Arcibiskupském gymnáziu a zejména pak v době, kdy byl v Římě. Roku 1926 začala nastupující generace dominikánů (Emiliana Soukupa OP, Silvestra Maria Braita OP, Reginalda Dacíka OP, Metoděje Habáně OP a dalších) pořádat kursy filosofie a teologie pro laiky v místnostech filosofické fakulty Karlovy univerzity a tzv. Akademické týdny, od r. 1926 vydávala časopis *Na hlubinu: revue pro vnitřní život* a tuto svou ediční činnost, spojenou s nakladatelstvím Krystal, postupně rozšiřovala. Po jejich odchodu do Olomouce převzal v Praze iniciativu františkán Jan Evangelista Urban OFM, který v návaznosti na své předchozí počiny, zejména Laický Apoštolát, založil v Praze roku 1936 Studium catholicum – institut zabezpečující pro laiky doplňující studium filosofie, teologie a dalších křesťansky pojatých oborů. Výuka obou uvedených center zdůrazňovala spojitost mezi teologií, duchovním životem a církevním smýšlením, neboť cílem zmíněných osob bylo obnovit duchovní život křesťanů tím, že jim bude nabídnuta jeho teologicky fundovanější podoba. Tím počínala obnova české katolické teologie, později charakterizovaná pojmem „živé teologie“. Vedle toho se bohatě rozvíjelo

64 ZVĚŘINA, Josef. Od ČSR k ČSSR: teologická reflexe. *Informace o církvi* 1988, roč. 10, č. 12, s. 2, 3 (samizdat).

působení vynikajících katolických spisovatelů a literárních kritiků, což nemalou měrou přispělo k obnovení sebevědomí a prestiže místní církve. Narůstal počet povolání ke kněžství a k zasvěcenému životu. Obnovné prvky lze sledovat i v jiných oblastech českého katolicismu.

Řečeno slovy Josefa Zvěřiny:

„Od třicátých let se orientace k duchovním hodnotám slibně rozvíjela. Interkonfesijní polemiky dosti ustaly, nastoloval se i ‚hradní mír‘. Na katolické straně přinesli významný podíl především dominikáni a františkáni. Na teologických fakultách biblistika, slavistika a historie dosáhly světové úrovně. Pražské a brněnské literární osobnosti a kruhy zvedaly kulturní úroveň katolictví – ovšem byla to ‚bitá generace‘ z obou stran – církevní i proticírkevní. Odtud jejich některé výstřední postoje a projevy jako reakce na utržené rány.

Víc a víc zasahovaly do těchto dějů u nás, politických i náboženských, mezinárodní situace a vlivy cizí: kominternu, fašismus a nacismus. Zdá se, že v těchto chvílích došlo též k významnému posunu na poli náboženském. V Masarykově sémantice bylo kladeno náboženství na první místo, neboť Masaryk chápal náboženství jako objektivní strukturu, kdežto víru jako subjektivní přesvědčení. Nyní nabývala proti strukturám víc váhy osobní víra a osobní svědectví.“⁶⁵

Právě v osobní víře, osobním svědectví a osobním způsobu „bytí církví“ spatřoval Zvěřina od počátku a stále uvědoměleji svůj křesťanský a kněžský úkol, který také teologicky reflektoval.

65 ZVĚŘINA, Josef. Několik pohledů na náboženský život v českých zemích v letech 1918–1988, s. 61; ID. Via: její zrod a idea. *Via* 1968, roč. 1, č. 1, s. 1.

2. Období druhé světové války (1938–1945)

Druhá perioda života Josefa Zvěřiny je vymezena dobou druhé světové války, počítaje v to i události bezprostředně předcházející Mnichovu – tedy obdobím od počátku srpna 1938 do počátku května 1945. Její další členění je dáno jednotlivými místy, na nichž Zvěřina pobýval: Falknov (1938), Pyšely (1938–1939), Plzeň (1939–1940), Praha (1940–1942), Zásmyky (1942–1943), Praha (1943–1945). Zvěřina působil v pastoraci na čtyřech různých místech, prožil první kněžskou krizi, započal učitelské působení, navázal dlouhodobě významné přátelství s Růženou Vackovou, začal se zajímat o dějiny umění, zveřejnil své první texty, položil základy svému církevně-společenskému postavení. Dramaticky se do jeho života promítly paradoxy doby: z bezprostřední blízkosti zažil krvavé nepokoje v Sudetech a aktivně se v nich zasadil za trpící, za druhé republiky se opatrně a kriticky přiblížil k názorově problematickému listu *Národní obnova*, v Plzni působil v blízkosti antisemitsky založeného faráře, v Praze byl udán gestapu kolaborujícím knězem, byl internován v Zásmykách a později dále omezován v činnosti, církevními představenými byl formálně vtažen do působení kolaborantské České ligy proti bolševismu, současně se ale zapojil do odboje. Zvěřinův podíl na Pražském povstání, za něhož se zasazoval ve prospěch německého obyvatelstva, bude vylíčen v následující kapitole, neboť těmito událostmi začala další etapa jeho života.

2.1 Falknov

Po návratu do vlasti byl Zvěřina k 1. srpnu 1938 jmenován III. kaplanem v arciděkanství sv. Jakuba Staršího ve Falknově n. Ohří, nyní Sokolově.

Jeho místním představeným byl arciděkan Richard Hopp.¹ Přišel tedy do Sudet, na místo poznamenané velkým napětím mezi menšinovými Čechy a většinovými Němci. A to v době, kdy se již bezprostředně schylovalo k otevřenému konfliktu. Nedlouho předtím, 20. května, byla provedena částečná mobilizace v souvislosti se zpravodajskými informacemi o tom, že nadcházející obecní volby mají být zneužity k násilnému vystoupení proti Československu. Sudetoněmeckou stranu volilo na 90 % německých voličů. Následující politická jednání vedla 5. září prezidenta Beneše k nabídce splnit oficiální autonomistické požadavky Sudetoněmecké strany. Ta však podle Hitlerova pokynu návrh na autonomii nepřijala a jednání přerušila. Místo toho vyvolali henleinovci 12. září násilnosti.

Zvěřinovy začátky byly proto těžké: „Napětí mezi Čechy a Němci bylo veliké a znemožňovalo jakoukoli práci.“ České bohoslužby skoro nikdo nenavštěvoval. Obecná a měšťanská škola s československým jazykem vyučovacím byla podřadná, a protože zde děti dostávaly všechno zdarma, chodily sem i nejchudší a nejméně nadané děti německé, které ale neuměly česky, takže Zvěřina k nelibosti ředitelů v některých třídách musel mluvit německy. O svých prvních pastoračních zkušenostech Zvěřina uvedl:

„U kapucínů bývaly během školního roku české bohoslužby. Tak jsem o prázdninách udělal velkou akci, dal jsem natisknout oznámení a pozvánky, chodil jsem po lidech, navštívil místní honoraci, dal to do rozkazu posádky, tehdy to ještě šlo. První mše svatá pro Čechy byla tristní. Loď zela prázdnotou, před oltářem bylo pár dětí a několik Čechů zpívalo za mřížkami na kůru. Připravil jsem si velice nadšené kázání, a když jsem viděl tu prázdnotu, nemohl jsem ze sebe dostat slovo. Vzpomněl jsem si, jak náš spirituál pater Stork říkal, že někdy budeme kázat prázdňným lavicím. Tak jsem sebral všechnu sílu a kázal prázdňným lavicím. To bylo moje první kázání v duchovní správě.

Odpoledne měli Češi jakousi slavnost pro posílení českého vědomí a tam si mě všimla panička středních let, manželka přednosta železniční stanice, a když viděla ubohého, bezradného kapláňka, tak slíbila, že mi to zorganizuje, což se jí skutečně podařilo. Druhou neděli už jsem měl v kostele asi čtyřicet lidí.“²

1 *Ordinariátní list pražské arcidiecése* 1938, 1. 10., č. 10, s. 113; CDČT, f. Josef Zvěřina III, k. 1: Osobní výkaz. MNO, f. Komise 255, č.j. 305465/1988: Josef Zvěřina: žádost o vydání osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb. (9. 6. 1988) uvádí, že trvalé bydliště měl Zvěřina v Sokolově od 15. 8. do 27. 9. 1938. Pro jméno arciděkana a údaje o farnosti srov. *Catalogus Cleri secularis et regularis Archidioeceseos Pragenses pro Anno Domini MCMXXXVIII*. Pragae: Československá akciová tiskárna, 1938, s. 209–211.

2 KRÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 26–27.

V noci z neděle 11. září na pondělí 12. září došlo ve městě k výbuchu dvou bomb, z nichž jedna explodovala v zahradě kapucínského kláštera naproti české škole a vyrazila devět oken, takže vyučování bylo druhý den přerušeno. Týž den, 12. září, pronesl Hitler na sjezdu národněsoci-
alistické strany v Norimberku projev, který se stal signálem pro předem
připravovaný pokus o převrat v Sudetech. Na více než sedmdesáti mís-
tech došlo k útokům na četnické stanice, jednotlivé četníky, policisty
a finanční stráž, prosté české a německé občany, k násilnostem na Židech,
strhávání českých nápisů a vyvěšování nacistických symbolů. Ve Falkno-
vě podle Zvěřiny henleinovci sežvali na náměstí asi pět tisíc lidí, mezi
nimiž po projevu propuklo nepopsatelné „davové šílenství: vyli, křičeli,
hulákali, zpívali“. Začali vyzvánět kostelními zvony a arciděkan poslal
Zvěřinu, aby to zakázal. To ale nebylo možné: „Byli by mě roztrhali
nebo z té věže klidně shodili, byli nepřítelští.“ Město vypadalo, jako by
již bylo součástí říše.³

Ve své autobiografii se Zvěřina zastavil u vzpomínek na střety mezi
ordnery a četníky v okolí Falknova, přesně řečeno v tehdejší H-
abesbirku (dnes Habartov) a Gossengrünü (dnes Krajková), ve dnech
12.–13. září. Jeho líčení – pomineme-li zkreslení datace a některé věcné
nepřesnosti – vcelku věrně odpovídá známým skutečnostem a doplňuje
je o některé podrobnosti.⁴ Sám totiž v těchto událostech sehrál svou
kněžskou roli. Ve falknovské nemocnici, již se národnostní napětí také
nevyhnulo, poskytoval svátost posledního pomazání raněným. Kon-
krétně se Zvěřina zmínil o tom, že v noci ze 13. na 14. září zaopatřoval
strážmistra, který byl postřelen do sanice – „takový silný, mladý, krásný
muž to byl“ – a který do rána zemřel. Míně je devětadvacetiletý četnický
strážmistr Václav Ráž, který řídil četnický autokar v okamžiku, kdy byl
u Gossengrünü napaden. Byla mu prostřelena lebka a projektil vyšel ústy.

3 KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 27. Srov. TOMS, Jaroslav. Po-
známky k některým otázkám protistátní činnosti henleinovců v severozápadních Čechách před
„Mnichovem“. In *Historie okupovaného pohraničí 1938–1945*. Sv. 7. Ústí nad Labem: Univerzita
Jana Evangelisty Purkyně, 2003, s. 113–151.

4 KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 27–28. Srov. ŠTĚPÁN, Franti-
šek. Protistátní puč henleinovců v září 1938: výběr dokumentů. *Sborník archivních prací* 1962,
roč. 12, č. 1, s. 3–66; MORRELL, Sydney. *Viděl jsem ukřižování: Sudety 1938–39: Svědectví anglic-
kého novináře, který byl při tom*. Brno: Jota, 1995, s. 88–95 (vzpomínky novináře, který v kriti-
ckých dnech navštívil Habesbirk i Falkenau); NĚMEC, Václav. *Čas jeřabín*. Praha: Naše vojsko,
1988, s. 41–47, 69–80 a 147–150 (vzpomínky účastníka událostí); HOLUB, Ota. *Rovnice řešená
zradou*. Praha: Naše vojsko, 1983, s. 73–102; JIŘÍK, Václav. *Nedaleko od Norimberku: Ž dějin
Mimořádného lidového soudu v Chebu v letech 1946–1948*. Cheb: Svět křídel, 2000, s. 416–478.

Vzpomínku věnoval Zvěřina i tomu, jak pečoval o manžele Pardusovy, kteří byli zraněni v obci Habesbirk.⁵ Epizoda dobře dokresluje tehdejší situaci. Ostatně Zvěřina sám jí přikládal zvláštní význam, a proto se o ní rozepsal. Nejprve ovšem nutno uvést toto: Nepokoje, které v Habesbirku doutnaly již delší dobu, plně vypukly po Hitlerově projevu 12. září 1938. Do noci trvající demonstrace přerostly 13. září v otevřený střet. Henleinovci obsadili obecní úřad, českou školu a konzum. Poté vnikli na poštu, kde zatkli Růženu Pardusovou, kterou chtěli hned na místě popravit, protože se spojila s nadřízeným okresním četnickým velitelstvím ve Falknově, ale nakonec tak neučinili a ona se mohla vrátit do bytu, kde se zamkla se svou matkou Žofií Lovčíkovou a s roční dcerou Věrou.

Mezitím ordneři vnikli na četnickou stanici a snažili se přinutit místní čtyři četníky, aby jim vydali zbraně. Došlo k potyčce, jež skončila střelbou. Velitel stanice praporčík Jan Koukol byl zastřelen, strážmistr Matěj Příbek byl zraněn na ruce, strážmistr Jan Pardus a strážmistr Antonín Křepela zůstali nezraněni a útok odrazili. Útočníci se stáhli a ostřelovali stanici z okolí. Snažili se ji také vyplavit a podkopat. Dobývali se i do bytu Pardusových, takže ženy s dítětem vyskočily oknem, byly však po chvíli zadrženy, uvězněny a bity. Nakonec přivedli ordneři paní Pardusovou před stanici a vyzývali jejího muže, aby se vzdal, jinak ji zastřelí. Z budovy vyšel Příbek, kterého srazili k zemi, poté vyběhl Křepela (později byl nalezen mrtev) a nakonec vyšel i Pardus.

Byl sražen, odzbrojen a zbit do bezvědomí. Když se probral, snažil se uniknout, byl však opět napaden, udeřen dvakrát krumpáčem do hlavy a považován za mrtvého. Když procitl, odplížil se na stanici. V okamžiku, kdy byl Pardus odzbrojen, udeřili útočníci paní Pardusovou jeho šavlí dvakrát do temene hlavy. Vědomí nabyla ve chvíli, kdy do Habesbirku přijel četnický autokar. Došlo ovšem k další střelbě, při níž zahynul desátník Stanislav Roubal a četař Vladimír Černý. Po delších potyčkách a příjezdu posíl se situaci podařilo uklidnit. Pardusovi byli převezeni do falknovské nemocnice – on s proraženou lebeční kostí, zlomenými prsty levé ruky, průstřelem ramene, vyraženými zuby a mnoha pohmožděninami, ušní boltec měl procvaknutý hákovým křížem.

A zde začala role Josefa Zvěřiny, který v nemocnici navštívil raněné, aby jim nabídl zaopatření:

5 Vedle již citované literatury srov. *Vzpomínky Jana Parduse*. Dostupné z WWW: <<http://www.cetnici.habartov.cz>> [2007-12-18] a zejména CDČT, f. Josef Zvěřina V, k. 2: *Vzpomínky a dokumenty manželů Jana a Růženy Pardusových na hitlerovský fašismus*. Srov. též MNO, f. Komise 255, č.j. 305465/1988: *Josef Zvěřina: žádost o vydání osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb. (9. 6. 1988)*.

„Chtěli skoro všichni. Byli mezi nimi i manželé Pardusovi. Paní, celá zoufalá, mě prosila, abych dojel pro její dítě, které zůstalo v Habartově. Bylo pět hodin večer, všude mlha a tma. Křižovatky už obsadilo naše vojsko, a když se někdo k hlídce přiblížil na padesát metrů, tak po něm stříleli, poněvadž bylo vyhlášeno stanné právo. Řekl jsem tedy: ‚Milá paní, teď se tam nedostanu.‘ Ale ráno [14. září] hned po mši svaté jsem utíkal do nemocnice zjistit, jestli to moji ranění přežili; až na jednoho přežili všichni. Pak jsem šel na falknovské velitelství s prosbou: ‚V Habesbirku zůstalo dítě četníka Parduse, on i jeho manželka jsou těžce ranění, leží tady v nemocnici a zoufale prosí, abych dovezl jejich dítě. Dostanu se tam – na kole?‘ Oni mi řekli: ‚Počkejte, počkejte, to musíme udělat jinak.‘ Vzali nákladní auto, tam naložili vojáky a za nimi jsem jel v osobním autě já, a vedle mě šofér. Dostal jsem pistoli s rozkazem: ‚Když se někdo postaví do cesty, střílet!‘ To jsem ovšem odmítl: ‚Nebudu střílet po nikom, jsem kněz.‘ Pistoli, takový velký kolt, tedy držel šofér, vojáci nám ujeli a šofér umíral strachy, tak jsem ho těšil: ‚Nebojte se, nic se nám nestane.‘ Přijeli jsme do Habesbirku a tam už byli novináři, četníci, vojáci, fotografové, vyšetřovalo se všechno. Strážnice byla rozstřílená jako za války. Když jsem vystoupil z auta – měl jsem takový černý gumák, jako nosili Němci –, tak si mysleli, že jsem německý duchovní, zle se na mě mračili, ale pak jsem řekl hezky hlasitě: ‚Jsem český kaplan z Falknova a jedu pro dítě četníka Parduse.‘ Hned obrátili a zavedli mě na strážnici, byl to otřesný pohled, velitel, Křepelka se jmenoval, měl hlavu rozbitou, snad jak ho dobýjeli, a pak tam leželi ještě dva nebo tři zabití.⁶ Můj šofér se skoro zhroutil, ale já opakoval: ‚Jedu pro to dítě.‘

Chalupu jsme našli, bylo tam dítě s babičkou, řekl jsem: ‚Babičko, seberte nejnutnější, máme tu auto, odvezeme vás do vnitrozemí.‘ Naložili jsme je a jeli do Falknova. Dítě jsem pak vzal do náručí a donesl ho ukázat mamince, byla celá blažená, ale k tatínkovi jsme raději nešli, dítě, bylo asi dvouleté, by se vylekalo, tak byl dotlučený. Babičku jsem pak zavezl na nádraží a nejbližším rychlíkem jsem ji poslal k jejím příbuzným, kamsi k Plzni.⁷

Dne 17. září 1938 se v tělocvičně české obecné a měšťanské školy konalo poslední rozloučení s osmi padlými četníky. Církevní obřad, který

6 Zvěřina zaměňuje jméno a hodnost – velitelem byl Jan Koukol, Antonín Křepela byl strážmistr. Podobné líčení stanice den po popsaných událostech přinesl MORRELL, Sydney. *Viděl jsem ukřižování*, s. 90–91, který také navštívil paní Pardusovou v nemocnici, v níž mezi lékaři panovaly proněmecké postoje v té míře, že personál původně odmítl Čechy ošetřit a musel být k tomu přinucen (s. 92–95; srov. JOHN, Miloslav. *Září 1938*. Sv. 2. Brno: Nakladatelství Bonus A, 1997, s. 576nn.).

7 KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 28–29.

proběhl za účasti zástupců různých úřadů, včetně generálního velitele četnictva generála Josefa Šustra, vykonal místní český kaplan, Josef Zvěřina. Poté byly ostatky převezeny do rodišť zesnulých a tam pohřbeny.⁸

Nepokoje ovšem neustaly, a to ani za výjimečného stavu. Mezinárodní jednání situaci dále eskalovala, 23. září vyhlásila vláda všeobecnou mobilizaci, nakonec však byla 30. září uzavřena mnichovská dohoda čtyř velmocí o odstoupení pohraničí českých zemí Německu a úpravě otázky menšin polské a maďarské a 1. října začala německá vojska pohraničí obsazovat. Ve stejné době je opouštělo české obyvatelstvo, a to i v oblasti Falknova. Na pozadí dobových událostí nemohl mezi většinou německým obyvatelstvem dále působit ani český kněz Josef Zvěřina. Arciděkan jej proto vyzval, aby odjel do Prahy. Zvěřina uvedl, že se tak stalo asi 26. září, neboť 27. září byla mobilizace a on se hlásil u vojáků na předepsaném místě, ale byl vzhledem k chybějícímu výcviku odmítnut. Ve skutečnosti byla ovšem mobilizace vyhlášena 23. září a probíhala ve dnech následujících. K Zvěřinovu odjezdu tedy mohlo dojít již 22. září. Održení Sudet dne 30. září a jejich obsazení německým vojskem počátkem října znamenalo také definitivní konec Zvěřinova působení ve Falknově.⁹ Dne 21. října byl Zvěřina proto z Falknova formálně vyhoštěn do Pyšel, kde v té době již pobýval.¹⁰

K první etapě Zvěřinovy pastorace náleží ještě tento dovětek:

„Do Falknova jsem se vrátil začátkem ledna devětatřicátého roku, tehdy to už bylo německé město, v kanceláři visel Hitler, kaplani zdravili ‚Heil Hitler‘, ale arciděkan, také Němec, si mě vzal večer stranou a velice naříkal, předvídal velmi smutnou budoucnost pro Němce. Sám pak chudák tragicky zahynul v koncentráku.“¹¹

-
- 8 SOKA Sokolov, f. Obecná a měšťanská škola (česká) Sokolov, kronika České obecné a měšťanské školy z let 1933–1938 (inv. č. 5) – dodatečný zápis Jaroslava Ondříčka, ředitele školy (nestránkováno); 8 pohřbů padlých četníků. *Polední list* 1938, 17. 9., roč. 12, č. 258, s. 1.
 - 9 CDČT, f. Josef Zvěřina III, k. 1: Osobní výkaz uvádí, že Zvěřina ve Falknově působil do 30. 9. 1938 a od 1. 10. byl jmenován v Pyšelích; MNO, f. Komise 255, č.j. 305465/1988: Josef Zvěřina: žádost o vydání osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb. (9. 6. 1988) uvádí, že trvalé bydliště měl Zvěřina v Sokolově do 27. 9. 1938. V KRÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 29–30. Zvěřina omylem uvedl, že německé vojsko přišlo do Falknova 2. listopadu a že se z něj stal *clericus vagus* od tohoto data.
 - 10 ABS, sl. V-691 MV: Bárta Josef a spol. – operativní podsvazek č. 1: Dr. Zvěřina Josef – šetření (30. 5. 1950).
 - 11 KRÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 30.

Poslední tvrzení je mylné – děkan Hopp byl od února 1941 do června 1943 ve vyšetřovací vazbě gestapa v Karlových Varech pro podezření, že vystavoval sudetoněmeckým Židům falešné křestní listy. Usvědčen nebyl. Musel se ale vzdát svého benefícia a ujmout se fary v Schönfeldu. Zemřel roku 1966 v Řezně.¹²

2.2 Pyšely

Po vzrušeném začátku kněžského působení byl Zvěřina k 1. říjnu 1938 jmenován kaplanem ve farnosti sv. Kříže v Pyšelích, kde byl farářem Oldřich Koza. Na toto místo vzpomínal jako na „skutečnou kněžskou idylu, jak se líčí v Raisových Zapadlých vlastencích“: „staříčký farář“ (roč. 1877 – bylo mu 61 let!) i jeho neteř, „stařenka, která vedla domácnost“, jej měli rádi, stejně tak i místní děti, a také dospělí si jej vážili.¹³

Podle pamětníků byli všichni nadšeni jeho pracovním elánem, jeho chováním, laskavostí a humorem. Místní obec zaujal nezvyklým stylem promluv, které byly plny odvahy křesťanské víry. Ustavil pracovní kroužky dospívající mládeže i mladých ženatých mužů, které se scházely v rodinách, kam pravidelně docházel. Rozebíraly se tam nejen otázky náboženské, ale i osobní. Založil také chlapecký skautský oddíl, který sám vedl a pro který si zapracoval staršího rádce Ferdinanda Kukala. Dívčí oddíl odmítl založit s tím, že musí nejprve dobře fungovat oddíl chlapecký. Zřídil nicméně pro dívky tzv. besídku. Udivoval obyvatele i tím, že s mládeží a s učiteli obecné a měšťanské školy na hřišti pod sokolovnou hrával volejbal. Tato idyla trvala půldruhého roku – do 31. července 1939.¹⁴

Do závěru tohoto období spadá Zvěřinova účast na lesní skautské škole v Dolním Ostrovcu u Písku, kterou od 21. července do 4. srpna

12 VALASEK, Emil. *Der Kampf gegen die Priester im Sudetenland 1938 bis 1945: eine Dokumentation*. Königstein: Institut für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesien, 2003, s. 85.

13 *Ordinariátní list pražské arcidiecése* 1938, 1. 11., č. 11, s. 123; CDČT, f. Josef Zvěřina III, k. 1: Osobní výkaz. MNO, f. Komise 255, č.j. 305465/1988: Josef Zvěřina: žádost o vydání osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb. (9. 6. 1988) uvádí, že trvalé bydliště měl Zvěřina v Pyšelích od 10. října 1938 do 15. srpna 1940. V KRÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 30 Zvěřina omylem uvedl, že do Pyšel nastoupil v polovině listopadu 1939. Ohledně jména faráře a údajů o farnosti srov. *Catalogus Cleri secularis et regularis Archidioeceseos Pragensis pro Anno Domini MCMXXXVIII*, s. 402–403.

14 RÁDLOVÁ, Marie – RÁDL, Vladimír. Josef Zvěřina zblízka: k nedožitým devadesátinám. *Teologické texty* 2003, roč. 14, č. 2, s. 81; RÁDLOVÁ, Marie. Život jako služba láce a pravdě: P. ThDr. Josef Zvěřina. *Skauting* 2005, roč. 43, č. 5, s. 17; CDČT, f. Josef Zvěřina III, k. 1: Osobní výkaz.

1939 vedl Jan Otakar Martinovský, tehdy místonáčelník Junáka a čelný představitel katolického skautingu. Školení bylo určeno budoucím vůdčím katolického junáckého oddílu a paralelně probíhalo vzdělávání bohoslovců a kněží o tom, jak řídit náboženský život ve skautském oddílu a v mládeži vůbec. „Počasí tehdy bylo nevlídné, ale prof. Martinovský vyzařoval pokoj a dobrotu. Z lesů stoupala mlha, z našeho ‚náčelníka‘ lesní věda.“¹⁵

V době, kdy působil v Pyšelích, se Zvěřina začal starat o nostrifikaci svého římského licenciátu. Nejprve se informoval o podmínkách u přítele z římských studií, Františka Plannera,¹⁶ a potom 7. března 1939 podal děkanátu teologické fakulty Karlovy univerzity žádost o nostrifikaci. Ten ji 15. dubna téhož roku postoupil s kladným doporučením Ministerstvu školství a národní osvěty a ono 16. května nostrifikaci povolilo za podmínek stanovených v § 72 odst. 2 vládního nařízení č. 152/1937 Sb. z. a n. z 28. června 1937, kterým se prováděla základní ustanovení o studiu a zkouškách na katolických fakultách bohosloveckých, přičemž Zvěřinu „z důvodů prokazatelné nemajetnosti“ osvobodilo od placení dávky za úřední výkon. Děkanát tyto skutečnosti sdělil Zvěřinovi dopisem ze 14. června 1939. Protože však vysoké školy byly 17. listopadu zavřeny, nostrifikační zkouška byla odložena a celý tento proces byl dokončen až po válce.¹⁷

Do doby pastorage v Pyšelích spadá i Zvěřinovo „stržení do proudu katolického života“ a počátek jeho „publicistické kariéry“ – obojí ve spojitosti s periodikem *Národní obnova*. Vzpomínal takto:¹⁸

„Když jsem se v roce 1938 vrátil z Říma, vycházela v Praze *Obnova*, kterou založil Oldřich [Leopold, pozn. VN] Peřich v Opavě. Byl to kulturní týdeník

15 ZVĚŘINA, Josef. Památce Sigmy. *Lidová demokracie* 1990, 2. 4., roč. 46, č. 78, s. 3; zmínka o lesní škole též in ZVĚŘINA, Josef – JANČAŘÍK, Michal. Rozhovor s P. Josefem Zvěřinou, s. 16. Zvěřina ovšem neuvedl, v jakém roce ji absolvoval. V roce 1940 již vystupoval jako skautský oblastní velitel, v létě 1938 se lesní školy účastnit nemohl. Zbývá tedy rok 1939 – a tento údaj je potvrzen a upřesněn díky oznámení in *Neděle* 1939, 4. 6., roč. 14, č. 23: příloha *Doba, lidé a události*, s. 92*.

16 AHMP, f. Farní úřad kostela sv. Mikuláše Praha – Malá Strana 1654–1952, k. 9, inv. č. 82: IV. jiný materiál, kostel sv. Mikuláše: konvolut fotografií: foto se sdělením Františka [Plannera] datované „Vinoř, 3. 11. 1938“; PLANNER, František. Příběh Nepomucena. *Brázda [časopis nepomucenských bohoslovců]: speciál: Nepomucenum 1929–1999*, duben 1999, s. 16.

17 SKTF, sl. Josef Zvěřina. Citované vládní nařízení, jež navazovalo na vládní nařízení č. 151/1937 Sb. z. a n. ze dne 18. června 1937 o studiu a zkouškách na katolických fakultách bohosloveckých, uvedlo v Československé republice teologická studia do souladu s apoštolskou konstitucí Pia XI. *Deus scientiarum Dominus*.

18 KRÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 34 a 94; viz i s. 91.

a tvořil jakousi agrární opozici proti lidové straně, kterou tam kritizovali, a proto byla mezi katolíky *Obnova* přijímána jako rozbýječ jednoty katolického tábora. Tam také nastoupil, hned po maturitě myslím, mladičský Ladislav Jehlička, člověk ostrého pera a ostrého jazyka. Já nic nevěděl, neznal jsem politické pozadí, a tak jsem spadl do *Obnovy*, kde začala moje publicistická kariéra, napsal jsem článek o Piu XI., když zemřel, dále o Katolické akci, ale pak *Obnovu* zastavili.“

„Když jsem se v roce 1938 vrátil z Říma, byl jsem stržen do proudu katolického života, mimo jiné také v redakci *Obnovy*, o tom jsem už mluvil, chodil tam Jan Čep, [Jan] Zahradníček, ale i [Josef] Kostohryz, nevím, jestli tam přímo přispíval, ale odtamtud ho znám, pak tam působil pozdější ředitel Národní galerie [Jiří] Kotalík, ten tam začal svou spisovatelskou kariéru. Styk s těmito lidmi za války celkem ustal, omezil se jen na soukromí. Po válce, hned v pětačtyřicátém roce, měli někteří z nich potíže s retribucí. Myslím, že poválečná nedůvěra k nim měla své kořeny už v předválečném agrárním tažení proti Benešovi, s čímž někteří z nich tak trochu souhlasili. Například Jaroslav Durych, s tím jsem se ovšem nikdy v životě nesetkal, a Ladislav Jehlička, ti byli před válkou ostře proti Benešovi – a v pětačtyřicátém z toho měli nepříjemnosti. [...] S Němci nebyli nijak spojeni, nikdo z nich nebyl kolaborant, ani jeden. I když byli proti Benešovi a i když snad měli sympatie pro Frankovo Španělsko, tak ani jeden z nich zrádce nebyl, naopak byli ve stálém nebezpečí před gestapem. To byla veliká křivda, že je obviňovali.“

Časopis *Obnova* vycházel od roku 1937 v Opavě, kde jej vydávali Jaroslav Durych a Leopold Peřich. V roce 1938 po nějakou dobu existovala ústřední redakce v Opavě a vedle ní i redakce v Praze, v červenci téhož roku se ústředí přeneslo do Prahy a v Opavě zůstala redakce místní, v říjnu pak byl týdeník pojmenován *Národní obnova* (v roce 1940 přibyl podtitul *kulturní, náboženské a politické rozhledy*). Šéfredaktoři se střídali, v době, kdy přispíval Zvěřina, jím byl tehdejší majitel a vydavatel listu František Lazecký. Faktickým vedoucím redaktorem byl ovšem Ladislav Jehlička. V polovině roku 1940 bylo vydávání periodika zastaveno pro nedostatek papíru.

Své příspěvky zde – podobně jako v dalších časopisech, například *Řád, Tak, Katolík* apod. – zveřejňovali významní představitelé tehdejšího katolicismu, ale i autoři mladí, začínající. Základní tón udávala vize Jaroslava Durycha: Katolíci jsou povoláni k tomu, aby v boji proti všem rouhačům a heretikům usilovali o obnovu Božího řádu, o návrat společnosti ke křesťanským kořenům. Neboť jenom oni jsou dědici české země a její svatováclavské státnosti, zatímco bezcílná a sekularizovaná

prvorepubliková demokracie přinesla odklon společnosti od jejího duchovního základu. Durychův ideál spočíval ve společnosti, jež se řídí „zákonem katolickým“, podle něhož má být posuzováno „vše, co se staví pod zákon jiný“: pohané němečtí i komunističtí, všechny státy autoritativní i demokratické, jež nejsou budovány na víře v Boha. Durych také roku 1938 schvaloval „vše, co proti komunismu podnikl Hitler“, třebaš to nepovažoval „za kompensaci toho, čím provinilo se Německo proti zjevenému náboženství“.¹⁹

V tomto kontextu patřily Durychovy sympatie a dalších přispěvatelů „autoritativní demokracii“ italského a španělského typu, jejichž představitelé deklarovali, že dají církvi privilegované místo. Španělská občanská válka se v této optice jevila jako válka náboženská, jako boj levicového ateismu s katolicismem. Chybnost postojů a postupů Franka a Mussoliniho přitom patřičně zvažována nebyla. Vztah k nacistickému Německu, v němž bylo tažení proti církvi zřejmé, byl složitější a stále odmítavější.

Po Mnichovu 1938, kdy byla parlamentní demokracie nahrazena vládou integrálně nacionalistické pravice pod vedením Rudolfa Berana, se tyto názory jevily ještě přitažlivější, neboť dosavadní liberálně demokratický režim se jevil jako slabý: politické strany sledující vlastní cíle nebyly s to hájit zájem celku a zahraniční politika orientovaná na demokratické západní země selhala. Autoři shromáždění kolem *Národní obnovy* pocítovali „bolestný pocit zadostiučinění“ (Jiří Brabec). Psali o Božím trestu za odvrát od víry, za domýšlivost humanitních ideologií apod. Vyslovovali se kriticky k prvorepublikové demokracii, k Masarykovi a Benešovi. Současně se rozpoutala vlna antisemitismu. Po válce se tyto postoje staly příčinou kritiky a později i perzekuce katolických spisovatelů.²⁰

Do tohoto širšího myšlenkového kontextu je třeba zařadit Zvěřinovu účast v redakci *Národní obnovy* i jeho potřebu upřesnit, že politickou linii tohoto týdeníku jasně nevnímá a do redakce „spadl“. Z dobové kore-

19 DURYCH, Jaroslav. Na konci roku. *Obnova* 1938, 1. 1., roč. 2, č. 1, s. 1: „Stejnými nepřáteli jsou nám pohané němečtí jako pohané komunističtí i jako celá lidová fronta ve Francii i s opozičníky anglickými. Není pro nás rozdíl mezi státy autoritativními a demokratickými; činíme rozdíl jen podle toho, kde jest dovoleno věřit v Boha a kde nikoliv. Ukazujeme a nepřestaneme ukazovat, že štěstí svého národa i svou vlastní osobní čest spojujeme nerozlučně s vírou v Boha a že každé veřejné nepřátelství proti Bohu považujeme za nepřátelství proti sobě. [...] Nikdy jsme nechválili demokracie. Ale také jsme ji nikdy neodsoudili a nechceme ji odsoudit. Říkali jsme, že čekáme na ni, poněvadž ji dosud nevidíme. Ale říkáme též, že tam, kde je komunismus, není a nemůže být místa pro demokracii; že mezi demokracií a komunismem nemůže být kompromisu. [...] Proto též schvalujeme vše, co proti komunismu podnikl Hitler, třebaš to nepovažujeme za kompensaci toho, čím provinilo se Německo proti zjevenému náboženství.“

20 Vyvážený úsudek podal tehdy ak [=KAJPR, Adolf]. *Obnova* a co s ní souvisí. *Katolík* 1946, 20. 1., roč. 9, č. 2, s. 2.

spondence je však zřejmé, že byl k profilu listu kritický již na podzim a v zimě 1938. Vyčítal mu přílišný souzvuk s politickou linií Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu – strany agrární²¹ a skutečnost, že způsob, jímž se někteří autoři vyjadřovali, opouštěl křesťanskou spravedlnost.²²

Tyto výhrady se ovšem týkaly pouze některých autorů a článků. Proto také chtěl Zvěřina nadále s listem spolupracovat a žádal Jana Červského:

21 NA, f. Červský Jan: dopis Janu Červskému (Pyšely, 25. 10. 1938): „Než jsem nastupoval toto místo, byl jsem u p. kardinála a mezi jiným jsem jej žádal podle předpisu kodexu [CIC/1917, can. 1386] o dovolení, abych směl psát do *Obnovy*. Řekl mi, že musím podat písemnou žádost, aby se mohl informovat. [...] To, co mi leží na srdci, je toto: zdá se mi, že v poslední době nabývá *Obnova* forem nežádoucích. Opustili původní rozdělení časopisu, k titulu přidali omezující *Národní Obnova*, nemýlím-li se. Ale to jsou maličkosti. To, co mne znepokojuje, je podezření, že pracují do ruky agrárikům. [...] Především je mi nápadné, že nyní stupňují kampaň proti lidovcům skoro až surově. Víš, že lidovci nejsem nikterak nadšen, ale to, co nebo lépe jak proti nim *Obnova* píše, překračuje míru slušnosti, spravedlnosti i rozvahy. A je to zrovna v okamžiku, kdy se asi jedná o zrušení Lidové strany. Nadto, objevuje se tam v nejposlednějších číslech útok na politisující katolíky. Když se ohánějí encyklikami, měli by vědět, že si sv. Otec výslovně přeje politisující katolíky (viz též jeho projevy o poslání Katolické akce). Počet to „pulire la piazza“ pro agráriky? Zbyli by pak na kolbišti se socialisty sami – a patrně po něm i posici (budeme nyní stát zemědělský, když jsme tolik průmyslu pozbyli) rozhodně nejsilnější. Ostatně si touto pitomou polemikou proti „politisujícím katolíkům“ podkopávají sami půdu pod nohama a zavírají si dveře před nosem! I ta polemika proti Benešovi se mi zdá podezřelá. Není v tom zase něco od agráriků, kteří Beneše nechťejí? [...] Dále je mi velmi nápadno, že je jejich neúprosné katolické stanovisko neobrátilo konečně proti agrárikům. Každý ví, co agráníci ze státních zdrojů pro svou stranu nakradli. To není hrobařství národa? A kdyby jen to! Přál bych Ti vidět, jakou spoušť přivedli na venkov svým sviňským indiferentismem, materialismem! Proti tomu jsme věru my kněží v duchovní správě na smrt rozhořčení a budeme vždy nesmiřitelní odpůrci agráriků: ubili na dlouho duši venkova (něco podobného udělali soc. dem. u dělníků). [...] Konečně mám proti *Obnově* ještě toto. Z osobního styku vím, že jsou tam lidé, u nichž katolicismus stojí nanevýš v druhé řadě. Mnohě z nich tam dovedl, jak jsi mi sám řekl, p. Berounský, jenž se svým agrárnictvím nikterak netají. I když je snad při tom dobrý katolík, o čemž nechci pochybovat, mohlo se stát, že tam dovlekl lidi ze stejného tábora, jímž to hlavní chybí. Také bych rád napsal někomu z hlavních vůdců *Obnovy* – ne sice tyto protiagrární bolesti, ale něco o křesťanské spravedlnosti a vlastnostech boje za věc Boží. Měl jsem v úmyslu napsat článek, ale v nynější *Obnově* by to sedělo jako pěst na oko, či spíše naopak. Napsal bych proto, poněvadž se její příspěvatelé v zápalu boje přestávají štítit lži, urážek i surovostí, líbí se jim dravost. Musí si uvědomit, že tak lze snad na čas sloužit, ale nikdy ne katolické věci.“

22 NA, f. Červský Jan: dopis Janu Červskému (Pyšely, 29. 12. 1938): „To, co bych těm laikům chtěl říci, je jen to, aby v boji nenapodobovali lidi bez lásky, kteří bijí víc ze zlosti než z touhy po pravdě. To není boj pro království Boží. Bůh přichází cestou milosti, pravdy, spravedlnosti, pokory – také ovšem hněvu, ale ten nepřekračuje meze lásky – jak naznačuje Dante. Tě ironii, těm urážkám, tomu přehánění a hulvatským nájezdům Bůh nežehná. – To však platí jen o několika člancích. S velkou většinou souhlasím.“

„Pak se zeptej, zda by se jim hodilo do *Obnovy* vyjasnění pojmů K. A. [= Katolické akce]. Arci hleděl bych to podat jejich stylem, ale bylo by to zaměřeno na podání přesných vět, aby mohli jasně a přesně každému odpovědět na tu věčnou otázku: co je to K. A. Další články by byly o její akutnosti pro dnešní poměry a jejich hlavních úkolech.“

Jeho první text otištěn nebyl – a autor tomu byl sám rád.²³ Následně však v *Národní obnově* mezi lednem a březnem 1939 zveřejnil tři texty, v nichž sice v rétorické rovině zastával poněkud naivní bojovné postoje, věcně však stál čistě na poli náboženském.

2.3 Plzeň

K 1. srpnu 1939 byl Zvěřina jmenován IV. kaplanem v Plzni. Dostal se tak na arciděkanství u sv. Bartoloměje, kde byl infulovaným arciděkanem Antonín Havelka. Zvěřina byl o 20–30 let mladší než ostatní kněží.²⁴ V autobiografii je této etapě věnována jenom velmi krátká vzpomínka, Zvěřina se omezil na konstatování, že zde převažovala kancelářská práce a ze začátku – než byl zakázán – také Junák, hodně práce měl s výukou ve školách a dost „trpěl pro svůj špatný hlas“.²⁵ Nijak se zde neodráží skutečnost, že Antonín Havelka byl členem prvorepublikové a posléze protektorátní Vlajky, nacionalistické a antisemitské organizace.²⁶

23 NA, f. Čechovský Jan: dopis Janu Čechovskému (Pyšely, 28. 12. 1938); dopis Janu Čechovskému (Pyšely, 15. 1. 1939).

24 *Ordinariátní list pražské arcidiecése* 1939, 1. 9., č. 10, s. 169; CDČT, f. Josef Zvěřina III, k. 1: Osobní výkaz. MNO, f. Komise 255, č.j. 305465/1988: Josef Zvěřina: žádost o vydání osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb. (9. 6. 1988) uvádí, že trvalé bydliště měl Zvěřina v Plzni od 16. srpna 1940 do 1. listopadu 1941. Občanský průkaz s trvalým bydlištěm v Plzni mu byl vydán policejním ředitelstvím 8. října 1940: ABS, sl. V-691 MV: Bárta Josef a spol. – operativní podsvazek č. 1: Dr. Zvěřina Josef – šetření (30. 5. 1950). Pro jméno arciděkana a další údaje o farnosti srov. *Catalogus Cleri secularis et regularis Archidiecese Pragenses Anno Domini MCMXL*. Pragae: Československá akciová tiskárna, 1940, s. 98–99.

25 KRÍŽKOVÁ, Marie Rút – ZVĚŘINA, Josef. *Žít jako znamení*, s. 30.

26 S Vlajkou se seznámil již v roce 1930, vstoupil do ní roku 1935, kdy také založil velmi vlivnou místní organizaci v Plzni, kterou vedl až do roku 1941. Tehdy byl z Vlajky vyloučen, protože prosazoval spolupráci s Národním souručenstvím. Projevoval se jako antisemitsky zaměřený český nacionalista, vnášel do Vlajky integralistické katolické postoje. Od roku 1942 byl internován v Zámukách. V květnu 1945 byl zatčen a v dubnu 1946 byl Mimořádným lidovým soudem odsouzen k patnácti letům vězení. Z vězení se vrátil ve velmi špatném zdravotním stavu a krátce po propuštění zemřel. NAKONEČNÝ, Milan. *Vlajka: K historii a ideologii českého nacionalismu*. Praha: Chvojkovsko nakladatelství, 2001, s. 94, 96–97, 253.